

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier
Biblioteks- och informationsvetenskap

Hylluppställning och klassifikation på barnbibliotek

En studie av alternativa sätt att organisera litteratur för barn

Kajsa Bäckius

Magisteruppsats, 20 poäng, vt 2003
Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier
Handledare: Sten Hedberg

Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, nr 170

ISSN 1650-4267

Inledning	3
Syfte och frågeställning	4
Metod och tillvägagångssätt	5
Metod	5
Urval	6
Definition av centrala begrepp	6
Forskningsläge och bakgrund	9
Alternativ hylluppställning och klassifikation	9
Klassifikation av skönlitteratur	11
Barn och informationssökning	11
SAB-systemet	13
Barnbibliotekens utveckling	14
Bibliotekens förändringsarbete	15
Teoretiska utgångspunkter	18
Klassifikation och hylluppställning	18
Klassifikation	18
Hylluppställning	19
Browsing	20
Reader Interest Classification	21
Klassifikation och uppställning av skönlitteratur	24
Indexering av skönlitteratur	25
Barns informationssökning	26
Barns frågor	27
Barns datorbaserade informationssökning	29
Barn som biblioteksanvändare	29
Undersökning	32
Sollentuna bibliotek	32
Presentation	32
Skönlitteratur	34
Facklitteratur	35
Övrigt	36
Västerås stadsbibliotek	39
Presentation	39
Skönlitteratur	41
Facklitteratur	42
Övrigt	42
Sala stadsbibliotek	44
Presentation	44
Skönlitteratur	44
Facklitteratur	46
Övrigt	47
Dieselverkstadens bibliotek	48
Presentation	48
Skönlitteratur	49
Facklitteratur	50
Övrigt	52
Analys	54
Anledning till förändring	54
Skönlitteratur	55
Facklitteratur	58
Övrigt	60
Ämnesord	60
Skyltning/exponering	61
Bibliotekariens roll	62

Barns sökning.....	63
Slutsats	64
Sammanfattning	66
Käll- och litteraturförteckning.....	68
Otryckt material i uppsatsförfattarens ägo	68
Tryckt material och elektroniska källor	68
Bilagor	72
Bilaga 1: Intervjumall	72
Bilaga 2: Klasser och kategorier	73

Inledning

Många folkbibliotek strävar idag efter att användarna ska kunna sköta sig själva i så stor utsträckning som möjligt. Det har utformats utlåningsautomater, återlämningsautomater, användarvänliga kataloger och man kan reservera och låna om böcker via Internet. Detta har möjliggjorts av den teknikutveckling som skett under de senaste åren men kan också ses som en nödvändighet i och med att besparingskraven är hårda på biblioteken och kommunerna i stort idag. I Nacka kommun jobbar man till exempel med ett projekt som kallas det nollhinderbiblioteket. Det går ut på att användarna ska kunna klara sig helt själva på biblioteket utan hjälp av personal. Detta kräver bra och användarvänliga tekniska lösningar men också en användarvänlig bibliotekslokal som gör att man lätt kan hitta den eftersökta informationen eller dokumentet. Man måste därmed se över organisationen av sina samlingar och börjar fundera på hur användarna söker, tänker och letar.

Denna uppsats behandlar alternativ till den traditionella hylluppställningen och klassifikationen som sker enligt SAB-systemet. SAB-systemet finns idag på de flesta folkbibliotek om än med viss variation. Jag har inriktat mig på barnavdelningarnas klassifikation och hylluppställning. Detta anser jag är intressant eftersom bland annat barn och vuxnas världsbild, verklighetsuppfattning och tankesätt skiljer sig ganska markant. Trots detta har klassifikation och hylluppställning av tradition varit densamma på barn- och vuxenavdelningarna.

På flera håll har SAB-systemet börjat luckras upp, både på barn- och vuxensidan. Det finns exempel på bibliotek som ersatt SAB-systemet med något annat lokalt system, bibliotek har ändrat i klassernas ordningsföljd eller ändrat systemets språkbruk. På barnavdelningarna har man börjat fundera över hur barn tänker och söker information och hur man bäst tillmötesgår detta. Svensk biblioteks förening har utarbetat några rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet. De baseras på FN:s deklaration om barns rättigheter. Rekommendationerna är tänkta att ”användas

som en utgångspunkt för ett tydligare barnperspektiv när man formulerar mål för verksamheten och i utformningen av det dagliga arbetet på biblioteken”¹.

Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur man kan förändra hylluppställning och klassifikation på barnbibliotek och varför detta sker. Syftet är också att se om de alternativa sätt att organisera samlingarna som existerar är anpassade efter barns behov och sätt att söka litteratur och information. I Svensk Biblioteksförenings rekommendationer kan man läsa att barnperspektivet ska vara utgångspunkten för barnbiblioteket och att barns och ungdomars egna behov ska vara vägledande för verksamheten.

Jag försöker i uppsatsen sammanföra forskning om klassifikation och hylluppställning med forskning om barns sätt att söka information. I och med att barn tänker annorlunda än vuxna söker de även på ett annat sätt. Bibliotekens barnavdelningar borde rimligtvis anpassas efter detta. Under 1990-talet har den traditionella hylluppställningen och klassifikationen diskuterats och gjorts om på flera bibliotek särskilt på barnavdelningarna varför det kan vara intressant att undersöka på vilket sätt detta har skett. Jag kommer att utgå ifrån det traditionella system som används för att ställa upp böcker, det vill säga SAB-systemet. Utifrån detta kommer jag sedan att undersöka hur de olika biblioteken frångår praxis. Mina frågeställningar är:

- Hur ställer man upp facklitteratur respektive skönlitteratur för barn?
- Vilka förändringar har gjorts och varför?
- Vilka fördelar respektive nackdelar har de olika systemen?
- Hur kan man klassificera skönlitteratur för barn?
- Vilken betydelse har andra verktyg som ämnesord, skyltning, exponering och personalens kompetens för barns möjligheter att hitta i biblioteket?
- Har man anpassat de nya systemen efter barns sätt att söka och använda biblioteket?

---

¹ *På barns och ungdomars villkor: svensk Biblioteksförenings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet*, 2003, Specialgruppen för barnbiblioteksverksamhet.

Metod och tillvägagångssätt

Metod

Undersökningen består av fallstudier av barnavdelningarna på fyra folkbibliotek. Detta innebär att jag kommer att fördjupa mig i dessa bibliotek och noggrant undersöka och redovisa hur de jobbar med hylluppställning och klassifikation. Jag använder mig av en kvalitativ metod och baserar undersökning på intervjuer av en bibliotekarie på varje bibliotek, studier av bibliotekslokalen och den praktiska hylluppställningen samt till viss del dokument som handlingsplaner och måldokument.

Enligt Martyn Denscombe inriktar sig fallstudier ”på en (eller några få) undersökningsenheter i syfte att erhålla en djupgående redogörelse för händelser, relationer, erfarenheter eller processer som uppträder i denna speciella undersökningsenhet”². Fallstudiens fördelar är att man kan undersöka på djupet och att man kan använda sig av flera metoder inom sin undersökning. Nackdelen med fallstudier är att det är svårt att generalisera utifrån ett litet antal undersökningsenheter.³

Det är diskutabelt huruvida fyra undersökningsenheter är för många för att kunna tränga ner ordentligt på djupet. Jag ville dock ha en bredd på undersökningen och undersöka om det fanns flera sätt att lösa problemen kring hylluppställning och klassifikation. Biblioteken som jag har valt ut för undersökningen är alla olika på sitt sätt och urvalet har inte skett primärt för att objekten ska jämföras. Jag har valt de undersökta biblioteken för att de på olika sätt ska belysa frågeställningarna och ge en bild av olika sätt att jobba med organisationen av beståndet. En viss jämförelse kommer dock att ske då detta kan vara intressant.

Intervjuerna har till viss del varit standardiserade eftersom jag har haft en mall med intervjufrågor men intervjuerna har fått mynna ut i de resonemang som informanten tyckt varit intressant. Eftersom förutsättningarna är olika för biblioteken har frågor och följdfrågor skiftat något i karaktär men intervjuerna har i huvudsak behandlat samma frågeställningar. Informanterna är anonyma då det inte är intressant vad enskilda bibliotekarier anser utan snarare vilket förhållningssätt biblioteket har till hylluppställning och klassifikation.

---

² Martyn Denscombe (2000) *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* s. 43.

³ Denscombe, 2000 s. 41 ff.

Urval

De bibliotek jag valt är huvudbiblioteken i Sollentuna, Västerås och Sala samt en filial i Nacka, Dieselverkstadens bibliotek. Alla dessa bibliotek använder sig i någon mån av alternativ hylluppställning. Eftersom det inte finns en heltäckande bild över vilka barnbibliotek som ändrat i hylluppställningen finns det dock ingen möjlighet att ta reda på hur representativa undersökningsobjekten är. Urvalet har till viss mån präglats av geografiska faktorer. De undersökta biblioteken ligger alla i området kring Mälardalen eftersom det var en förutsättning för att genomföra undersökningarna att det inte skulle vara för långt, dyrt eller tidsmässigt krävande att ta mig till de olika orterna. I början av urvalsprocessen skickade jag e-post till olika barnbibliotek i Mälardalen för att se om det fanns något intresse av att delta i undersökningen. I och med detta fick jag kontakt med barnavdelningarna i Sollentuna och Västerås som jag tycket verkade intressanta att undersöka. Barnavdelningen på biblioteket i Sollentuna har arbetat med en förändring av hela beståndet under fyra år och ägnat mycket tid och kraft åt detta. Barnavdelningen på Västerås stadsbibliotek har framförallt ägnat sig åt skönlitteraturen vilket också var intressant att titta på. Jag blev senare tipsad om att även Sala stadsbibliotek och Dieselverkstadens bibliotek i Nacka kunde vara intressanta att undersöka. Sala har brutit upp SAB-systemet vad gäller faktaböcker för barn och gjort breda kategorier istället. Dieselverkstadens bibliotek tyckte jag var intressant att undersöka i och med att det är ett helt nyöppnat bibliotek (biblioteket öppnade i september 2002). De fyra biblioteken jobbar alla på olika sätt med hylluppställning och klassifikation och förändringsarbetet har pågått olika länge. Presentation av de olika biblioteken sker längre fram i uppsatsen.

Definition av centrala begrepp

Med **barnbibliotek** eller **barnavdelning** menas den avdelning på biblioteket som är avsedd för fack- och skönlitteratur eller annan media för barn och ungdomar. Denna kan finnas i samma rum som övriga biblioteket eller lokaliseras i ett separat rum. Lokaliseringen beror ofta på bibliotekets storlek och lokalernas omfattning. Termerna barnavdelning och barnlitteratur används i uppsatsen synonymt med barn- och ungdomsavdelning och barn- och

ungdomslitteratur. Gränsen mellan barn, ungdom och vuxen är ofta suddig men klassifikationen avgör vilka böcker som räknas som vuxen- ungdoms- och barnböcker.

Facklitteratur och **skönlitteratur** är termer som saknar mening särskilt för yngre barn. Ofta använder biblioteken de enklare begreppen faktaböcker och berättelser eller kapitelböcker. I uppsatsen använder jag främst uttrycken fack- och skönlitteratur även när det gäller litteratur för barn. Facklitteratur för barn och vuxna kan skilja sig åt på flera sätt. Den tydligaste skillnaden är kanske att barnavdelningen har lättare/enklare böcker. Även innehållet skiljer sig åt då barns intressen inte riktigt avspeglar de vuxnas. Skönlitteratur för barn delas i SAB-systemet upp i Hcf (småbarnsberättelser och sagor) och Hcg (skönlitteratur för mellanåldern).⁴ Ungdomsromaner klassificeras som uHc.⁵ Dessa indelningar följer till viss del de olika stadierna i skolan. Hcf för förskolan och lågstadiet, Hcg för mellanstadiet och uHc för högstadiet och gymnasiet. Det är olika för olika bibliotek hur man ställer upp böckerna, om man blandar klasserna eller ställer upp dem var för sig.

Knubb kallas den skylt i hyllan som talar om vilket ämne som följer. Det vanliga är att beteckningarna följer SAB-klassifikationens rubriker.

Alternativ hylluppställning använder jag som övergripande term för alla de varianter som bryter upp den traditionella klassifikationen eller hylluppställningen.

Browsing är ett ord med flera betydelser. Enligt Longman Dictionary of Contemporary English har ordet tre betydelser. Det kan betyda att bläddra igenom sidorna i en bok eller tidning utan något särskilt syfte. Ordet kan också användas när man tittar på varor i en affär utan att man tänker köpa något särskilt. Termen används också i datasammanhang (browser).⁶ Detta är de mer vardagliga användningarna av ordet men termen är också vanligt förekommande i informationssökningssammanhang. ”Browsing is an activity which can be causal or directed.”⁷ Termen används alltså i två betydelser. Man kan använda termen för att söka igenom böcker, bokhyllor eller bibliotekskatalogen på måfå utan något egentligt mål men browsing kan också användas då man aktivt söker ett verk. Om man till exempel letar efter en bok om bilar kan man gå till hyllan med böcker om bilar och söka igenom den för

---

⁴ *Klassifikationssystem för svenska bibliotek*, 1997 s. 68.

⁵ Enligt e-post från Btj.

⁶ *Longman Dictionary of Contemporary English* (1995, 3 ed.).

⁷ Rita Marcella & Robert Newton (1994) *A New Manual of Classification* s. 159.

att se om man hittar något av intresse. Då har man inte en speciell bok i åtanke men man har ändå ett specifik önskan om en bok i just ämnet bilar. I denna uppsats använder jag termen browsing i båda betydelserna. Då ingen bra svensk översättning av ordet browsing finns använder jag det engelska uttrycket.

Serendipity betyder enligt Prismas ordbok en ”förmåga att av en lycklig slump göra en upptäckt”⁸. I Longman definieras uttrycket som ”the natural ability to make interesting or valuable discoveries by accident”⁹. Serendipity är en viktig effekt av browsing menar bland annat Marcella & Newton.

---

⁸ *Primas Engelsk-Svenska ordbok*, 1988.

⁹ *Longman Dictionary of Contemporary English*

Forskningsläge och bakgrund

Alternativ hylluppställning och klassifikation

Det finns några magisteruppsatser som behandlar ämnet hylluppställning och klassifikation på folkbibliotek. Ann Enarsson och Lone Heinlaid, Lunds universitet, skrev 1997 *När SAB möter verkligheten* där de undersökte SAB-systemet med utgångspunkt i hylluppställningen på svenska folkbibliotek.¹⁰ 1999 undersökte Christina Blomberg alternativ hylluppställningen på Huvudsta bibliotek i Solna, *Att bryta sig loss från SAB-klassifikationen*, bibliotekshögskolan i Borås.¹¹ Vidare har Annika Olsson och Kerstin Olsson gjort en undersökning av alternativ hylluppställning och biblioteksmiljö på Västerviks stadsbibliotek, framlagd vid bibliotekshögskolan i Borås, 2002.¹² Ingen av dessa undersökningar ägnar något större intresse åt barnavdelningarna även om de nämns i förbifarten.

Jacquelyn Sapiie ger i sin artikel "Reader-Interest Classification: The User-Friendly Schemes" en snabb översikt över utvecklingen av alternativ hylluppställning och klassifikation. Begreppet introducerades redan på 1940-talet i USA där man experimenterat mycket med användarvänlig hylluppställning. Det som skrivits inom ämnet är för det mesta praktiska beskrivningar hur man gjort på särskilda bibliotek.¹³ Ett exempel på det är att det i Storbritannien gjordes ett antal projekt i början av 80-talet som syftade till att förändra hylluppställningen för att det bättre skulle passa användarna. Dessa projekt mynnade ut i boken *Alternative Arrangement: New approaches to Public Library Stock*, som kom ut 1982. I boken beskrivs försök med att förändra i uppställningen av samlingarna runt om i England.

---

¹⁰ Ann Enarsson & Lone Heinlaid, 1997, *När SAB-systemet möter verkligheten: en studie av SAB-systemet med utgångspunkt i hylluppställning på svenska folkbibliotek*.

¹¹ Blomberg, Christina, 1999, *Att bryta sig loss från SAB-klassifikationen*.

¹² Annika Olsson & Kerstin Olsson (2002) *Alternativ hylluppställning*.

¹³ Jacquelyn Sapiie (1995) "Reader-Interest Classification: The User-Friendly Schemes", *Classification: Options and Opportunities (Cataloging & classification quarterly, 19:3/4)*, s. 143-155.

Det första redovisade försöket med *Reader Interest Classification* gjordes redan 1945 på ett folkbibliotek i Detroit. *Reader Interest Classification* har sedan använts i USA under namn som *Merchandising, Marketing, Bookstore Arrangement* och i Storbritannien har man använt termer som *Reader Interest Categories, Categorization, Broad Interest Groups* och *User Orientation* för ungefär samma sak. Försök med reader interest classification har även gjorts i Frankrike, Tyskland, Nederländerna, Japan och Sydafrika. Majoriteten av de experimenterande biblioteken är folkbibliotek.¹⁴

Rita Marcella & Robert Newton har i sin bok *A New Manual of Classification* en tämligen praktisk syn på klassifikation. De tar upp bibliografisk klassifikation ämnad för bibliotek och anser att klassifikationens syfte är skapa och bevara en ordning som hjälper informationssökare att i så stor utsträckning som möjligt hitta det eftersökta. Marcella & Newton förhåller sig ganska kritiska till utbrytningar och förändringar av klassifikationssystemet. De anser att det tar för mycket kraft att anpassa systemet efter de egna samlingarna samt att det blir svårt att ändra tillbaka om det inte skulle fungera tillfredsställande.¹⁵

Arthur Maltby är till skillnad från Marcella & Newton positiv till viss kategorisering. Maltby har skrivit mycket om klassifikation på bibliotek, bland annat *Classification in the 1970s: a second look* från 1976. Han anser att många bibliotek har en alltför detaljerad klassifikation, särskilt mindre bibliotek, och att breda kategorier kanske skulle vara en bättre lösning. Maltby diskuterar också möjligheten med ett klassifikationssystem för hyllan och ett annat för katalogen. Eftersom enumerativa system passar bättre för hyllan och facetterade system bättre i katalogen skulle man kunna få det bästa av två system.¹⁶ Man bör notera att boken skrevs innan datoriseringen men resonemanget är ändå intressant.

Jennifer Rowley och John Farrow tar också upp den fysiska uppställningen av dokument i *Organizing Knowledge: An Introduction to Managing Access to Information* (2000).

---

¹⁴ Sapiie, 1995, s. 144

¹⁵ Marcella & Newton, 1994, s.3 ff.

¹⁶ Arthur Maltby (1976) *Classification in the 1970s: a second look*.

Klassifikation av skönlitteratur

Klassifikation och indexering av skönlitteratur är ett område som diskuterats länge. Enligt SAB-systemet klassificeras skönlitteratur efter litterär form, språk och åldersgrupp men ingen indelning efter ämne görs. På många bibliotek sker dock viss genrebrytning, till exempel deckare eller fantasy. Det finns en mängd försök att ta fram ett klassifikationssystem för skönlitteratur. Antingen baseras detta på ett enkelt genrebetonat sätt att se på skönlitteratur eller så försöker man få in skönlitteraturens många dimensioner i systemet. Annelise Mark Pejtersen från Danmark utvecklade i slutet av 1970-talet ett facetterat system som ej var avsett för hylluppställning utan snarare för katalogen. På detta byggdes senare den automatiserade bibliotekskatalogen ”Boghuset”. Andra som försökt utveckla facetterade klassifikationssystem för skönlitteratur är Claire Beghtol i *The Classification of Fiction* 1994 och Robert S Walker som utvecklade ett system som kom att kallas ”Problem Child” på 1950-talet.

Exempel på försök att kombinera klassifikation med hylluppställning är Frank Haighs bearbetning av Dewey-systemet, på 1930-talet. Han klassificerade 5000 romaner på ett engelskt folkbibliotek och böckerna ställdes upp enligt klassifikationen och en klassificerad katalog med alfabetiskt index gjordes. Det finns inga publicerade undersökningar av hur systemet togs emot av användarna eller hur länge det användes men det verkar inte ha fått någon större utbredning. Efterföljare till Haigh var A.J. Wells som ansåg att böckerna skulle ställas upp i olika kategorier, och L.A. Burgess som utvecklade klassifikationssystem avsedda för hylluppställning.¹⁷

Fiction in libraries som gavs ut 1986 är en antologi som tar upp olika aspekter av skönlitteratur på bibliotek. John Dixon tar här upp för- och nackdelar med kategorisering av skönlitteratur och ställer sig ganska negativ till detta.¹⁸

Barn och informationssökning

Inom forskningen kring barn och informationssökning finns i huvudsak tre inriktningar. Ett stort forskningsområde är barn och datorbaserad informationssökning. Det finns en mängd studier av barns informationssökning

---

¹⁷ Clare Beghtol (1994) *The Classification of Fiction: The Development of a System Based on Theoretical Principles*, s. 42 ff.

¹⁸ John Dixon (red) (1986) *Fiction in libraries* s. 164.

i bibliotekskataloger, på Internet och cd-rom. En stor del av denna forskning kommer från USA men även i Sverige finns ett intresse för detta område. Det finns ett antal försök att skapa barnanpassade bibliotekskataloger. I USA finns ”Kid’s Catalog” och ”Science Library Catalog” (SLC). SLC började utvecklas i slutet av 1980-talet. Christine Borgman har under flera år studerat barns sätt att söka information i SLC. Målet är att man i och med en ökad förståelse av barns sökbeteende ska kunna konstruera system som bättre passar barns sätt att söka.¹⁹ Paul Solomon har också studerat barns sätt att söka i en OPAC.²⁰ OPAC står för Online Public Access Catalogue och är bibliotekets lokala katalog som är tillgänglig för användarna på biblioteket och ofta via internet.

I Danmark var man tidigt ute med ”Boghuset” som utvecklades i mitten av 1980-talet. Gränssnittet bygger på ikoner, text och bilder och är tänkt att passa ovana biblioteksanvändare till exempel barn. I Sverige finns idag en barn-opac som bland annat finns på Stockholms och Lunds stadsbibliotek.²¹ Det finns även några svenska magisteruppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap som tar upp ämnet barnanpassade kataloger. Bland annat har Linda Mauthe och Malin Skön har undersökt tre automatiserade bibliotekskataloger (Boghuset, SLC och Kid’s catalog) för barn i *Pippi på OPAC*, 1998.

Den andra forskningsinriktningen är den som handlar om informationssökning och lärande. Det stora namnet här är Louise Limberg som forskat kring informationssökning och lärande och skolbibliotekens pedagogiska roll. Hon har även medverkat i forskningsöversikten *Informationssökning och lärande* tillsammans med Frances Hultgren och Bo Jarneving.

Den tredje forskningsinriktningen handlar om barn som biblioteksanvändare och fokuserar bland annat på hur barn frågar på bibliotek med en koppling till referensarbete på barnbibliotek. Här finns bland annat två stora studier som är av intresse. På 1980-talet gjorde Birgit Wanting en stor undersökning av barn och ungdomars frågor på bibliotek. Wanting är lärare vid Bibliotekshögskolan i Aalborg i Danmark. Undersökningen publicerades i två rapporter 1984 och 1987. Wantings undersökning visar att barn oftast frågar

---

¹⁹ Christine L. Borgman, Sandra G. Hirsch och Virginia A. Walter (1995) ”Children’s Searching Behavior on Browsing and Keyword Online Catalogs: The Science Catalog Projekt”, *Journal of the American Society for Information Science*. 1995:46(9) s. 663–684.

²⁰ Paul Solomon (1993) ”Children’s Information Retrieval Behaviour : A Case Analysis of an OPAC” *Journal of the American Society for Information Science*. 1993:44(5), s. 245–264.

²¹ Se Stockholms och Lunds stadsbiblioteks hemsidor.

efter titlar eller ämnen och mer sällan efter författare. Ofta frågar barnen om processer: hur man gör etc. Barnen uttrycker sig mycket konkret.²² Lena Lundgren har gjort en motsvarande undersökning i Sverige och jämför resultatet med den danska undersökningen. Undersökningen presenterades i Lundgrens magisteruppsats vid bibliotekshögskolan i Borås: *Biblioteken och barns kunskapande*. Undersökningen som Lundgrens uppsats byggde på ledde till ett större projekt på de undersökta biblioteken. Detta projekt mynnade ut i en bok om referensarbete på barnbibliotek, *Barn frågar - kan biblioteket svara*. Här beskrivs bland annat hur arbetet med att göra det lättare för barnen att hitta har gått till rent praktiskt.

Malgorzata Eriksson har vidare skrivit magisteruppsatsen *Hur barn hittar rätt på bibliotek eller barn som informationssökare*. Hon har undersökt hur barn söker i biblioteket både när det gäller skoluppgifter och av eget intresse och analyserat detta utifrån Jean Piagets utvecklingsnivåer.²³ Även Carol Collier Kuhlthau har intresserat sig för detta område. 1987 publicerades en artikel i *Journal of Youth Services in Libraries* om hur barn använder biblioteken i olika åldrar och utvecklingsstadier. Kuhlthau menar det är viktigt att biblioteket baseras på barnens faktiska informationsbehov eftersom det gör att barnen lär sig att biblioteket kan tillmötesgå deras behov och att nödvändig information finns tillgänglig för dem. Biblioteket har betydelse eftersom det är viktigt att barnen blir medvetna om sina informationsbehov som både initieras i skolan och under fritiden. Det är viktigt att barnen lär sig hur man kan finna och använda den information som de behöver.²⁴ Kuhlthau baserar sina teorier om barns biblioteksanvändning på kognitiv utvecklingspsykologi, bland annat Piagets olika stadier för utveckling.

SAB-systemet

SAB-systemet används på de flesta svenska folk- och forskningsbibliotek idag och utvecklades för att passa svenska förhållanden.²⁵ Initiativet till SAB-

---

²² Då jag inte har haft tillgång till Wanting och inte baserar någon diskussion på hennes resultat har jag använt mig av Kerstin Rydsjös referat i "Ge mig en bra bok om verkligheten!" i *Barnspåret: idébok för bibliotek* (1994a) s. 79 f.

²³ Utvecklingsnivåerna presenteras utförligare på s. 29-31.

²⁴ Carol Collier Kuhlthau (1988) "Meeting the Information Needs of Children and Young Adults: Basing Library Media Programs on Developmental States" ur *Journal of Youth Services in Libraries* 1988:1 s. 51.

²⁵ Göran Berntsson (1997) *Klassifikation enligt SAB-systemet*, s. 2

systemet togs 1917 av Sveriges allmänna biblioteksforening. Uppdraget var att skapa ett svensk klassifikationssystem som skulle anpassas till den svenska bibliotekariékårens behov. Vid den tiden var det ovanligt med öppna hyllor och systemet är alltså inte utvecklat för att användas av användarna.²⁶ SAB-systemet kom för första gången ut 1921 och har omarbetats i flera omgångar. Senast kom den ut 1997 i sin sjunde upplaga.

SAB-systemet är ett universellt klassifikationssystem då det ska kunna täcka in all sorts kunskap. Det är enumerativt och hierarkiskt uppbyggd där varje ämne har en egen plats. SAB-systemet består av 25 huvudavdelningar och ett antal underavdelningar. Ju större en samling är desto större blir behovet av strukturering och finfördelning.²⁷

Man bör tänka på att den utländska forskningen jag nämner i uppsatsen inte berör det svenska SAB-systemet utan i huvudsak Dewey Decimal Classification (DDC) som är det klassifikationssystem som används mest runt om i världen. SAB-systemet och DDC bygger dock på liknande principer, båda är till exempel hierarkiska och enumerativa. Om man ser till mer övergripande frågeställningar och problem är det möjligt att applicera den teoribildning som finns runt DDC på svenska förhållanden.

Barnbibliotekens utveckling

Det första barnbiblioteket i Sverige öppnades i Stockholm år 1912 på initiativ av Valfrid Palmgren som hade fått idén efter studieresor till USA. Utvecklingen av barnbiblioteken gick sedan långsamt och först i mitten av 60-talet tog utvecklingen fart. 1953 fanns bara 46 barnbibliotekarier i landet medan det 1972 fanns drygt 100 och i början av 90-talet mellan 400 och 500.²⁸

Under 70- och början av 80-talet byggdes barnbiblioteksverksamheten ut och samarbete initierades med barnvårdscentraler, skolor, föreningar etc. Den uppsökande verksamheten blev en viktig del i barnbibliotekets arbete. Barnbiblioteket skulle nå ut till alla barn och aktivt söka upp de barn som av olika anledningar inte utnyttjade biblioteket. Verksamheten var mångfacetterad med bland annat ett stort kulturutbud.²⁹

---

²⁶ Olsson & Olsson, 2002, s. 25 f.

²⁷ Bertsson 1997, s. 8.

²⁸ Kerstin Rydsjö (1994b) ”Barnspåret i backspegeln” i *Barnspåret: idébok för bibliotek* s. 15 ff.

²⁹ Rydsjö 1994b, s. 15ff.

I mitten av 1980-talet introducerades de första datoriserade folkbibliotekskatalogerna och datoriseringen tilltog. I denna utveckling hängde inte barnbiblioteken med och barnbibliotekarierna engagerades inte i någon större utsträckning. Anledningen var enligt några barnbibliotekarier att de prioriterade den uppsökande verksamheten, bokprat och klassvisningar samt att de inte var så intresserade av datorer.³⁰ Under 1980-talet har biblioteksutvecklingen i stort fokuserats på informationsarbetet, bland annat på grund av den stora ökningen av den totala informationsmängden, IT-utvecklingen, behov av förbättrad samhällsinformation etc. I denna utveckling hängde barnbiblioteken inte heller med och informationsarbetet har ej haft samma betydelse på barnavdelningarna som på vuxenavdelningarna. Det är främst i informationssökningssammanhang som datoriseringen blev viktig men datoriseringen liksom informationssökning fick en trög start på barnavdelningarna.³¹ I och med projektet ”Informationsteknologi på folkbibliotekens barnavdelningar” (1991–1994) och efterföljande projekt har fler bibliotek börjat fundera på barns informationssökande och användning av datorer samt hur man underlättar för barnen att hitta. En del av att förenkla för barnen är att fundera på hur samlingarna ska organiseras för att passa barnen så bra som möjligt.

I *Barnspåret - Idébok för bibliotek*, som skrevs 1994, kan man läsa hur en barnavdelning bör vara. Barnbiblioteket ska ha en trivsamt och stimulerande miljö och vänder sig i första hand till barnen och i andra hand till föräldrar, vårdare, lärare och andra som jobbar med barn. Det ska vara lätt för besökarna att orientera sig i lokalen och för personalen att jobba där. SAB:s klassifikationssystem ska enbart betraktas som en grund och det krävs ofta ytterligare indelning av skönlitteraturen till exempel hästböcker, lättläst, sagor, etc. Även skyltning och utställningar har betydelse. Vidare ansåg man 1994 att ett adekvat ämnesordssystem, även för skönlitteratur, var viktigt för att öka antalet sökingångar till barnlitteraturen.³²

Bibliotekens förändringsarbete

Två projekt som under 80- och 90-talen arbetade med bibliotekens förändring var *Kampen-projektet* och *GÖK-projektet*. Projektet *Kamp mot de räta*

---

³⁰ Lena Lundgren (1995) *Barn bibliotek datorer: Rapport från ett projekt* s. 3.

³¹ Lundgren 1995, s. 6.

³² Anna Birgitta Eriksson (1994) ”Barnbibliotekets uppgifter” i *Barnspåret: Idébok för bibliotek* s. 45 f.

linjernas tyranni, även kallad *Kampen-projektet*, initierades 1989 av Birgitta Ahlén, barnbibliotekskonsult vid Länsbiblioteket i Uppsala. Syftet var att undersöka om man kunde förändra folkbibliotekens förmedlingsuppgifter genom ett kontinuerligt förändringsarbete. Projektet skulle ursprungligen främst rikta in sig på barn- och ungdomsavdelningarna men kom senare att vidgas till all verksamhet vid de bibliotek som medverkade. Projektet höll på i 3 år och 12 bibliotek medverkade under alla tre år. Det centrala i *Kampen-projektet* var att diskutera verksamhetens mål och mening samt både yttre och inre förnyelse och förändring. Exempel på vad de jobbade med är marknadsföring, samarbete med skolan, inköp och låntagarservice. Projektet tog även upp hur låntagarna skulle kunna hitta lättare på biblioteket.³³

GÖK-projektet som genomfördes i början av 90-talet gick bland annat ut på att få låntagarna att hitta lättare i biblioteket och att användarna skulle få mer inflytande över biblioteket. Tre bibliotek deltog i projektet, Göteborg, Örnsköldsvik och Kalmar. De olika biblioteken provade olika metoder för att förnya, bland annat genom att bryta upp den traditionella hylluppställningen och ställa upp böckerna efter genrer och ämnen både inom fack- och skönlitteratur. Man prövade även nya idéer för skyltning och exponering av böcker. Fokus för *GÖK-projektet* var att låntagarnas behov och önskemål skulle styra och inte klassifikationssystem och tradition. Samlingarna skulle göras tillgängliga både för vana och ovana låntagare.³⁴

I Örnsköldsvik som även ingick i *GÖK-projektet* provade man en modell med ”det tredelade biblioteket” efter en idé från Tyskland. Det bygger på en teori av biblioteksfilosofen Heinz Emunds och baseras på två hypoteser. Den första är att efterfrågestyrd uppställning av populära titlar optimerar bibliotekets materialcirkulation. Den andra hypotesen är att låntagarna även drivs av ett ”tredje intresse” mot det oväntade och icke-rationella som bäst tillmötesgås av alternativ uppställning av beståndet. Beståndet delas in i tre delar, närområde, mellanområde och fjärrområde. I närområdet ska ca 10 procent av samlingen finnas. Där exponeras populära böcker i olika kategorier och ämnen på ett mer ”affärsmässigt” sätt. Successivt byts beståndet i närområdet ut och införlivas i mellanområdet där samlingen är uppställt mer traditionellt. I fjärrområdet, bibliotekets magasin finns böcker som inte lånas så ofta och helst ska detta magasin vara öppet för låntagarna. Mätningar som gjorts på biblioteket i Örnsköldsvik efter projektet visar att ”andelen besökare

³³ Hans Holmqvist m.fl. (1994) *Kampenprojektet* s. 9 f.

³⁴ Birgitta Modigh, ”Göken lever vidare”, *BBL* 1993:3 s. 84.

som går direkt till hyllorna har ökat kraftigt och antalet frågor i informationsdiskarna har ökat i absoluta tal men andelen som går direkt till informationsdisken har minskat³⁵.

GÖK-projektet har kritiserats starkt från olika håll. Den starkaste kritiken har riktats mot inköp och gallring. Inköpen styrs mer av låntagarnas önskemål än tidigare och mycket av det som inte lånas ut gallras. Detta leder enligt kritikerna till minskad kvalitet på samlingarna och ökat bestånd av ”skräplitteratur”.³⁶

Både *GÖK-projektet* och *Kampen-projektet* kan ses som en start för nytänkandet inom de svenska folkbiblioteken. I och med de stora nedskärningar som skedde under 1990-talet blev det extra viktigt att kunna tänka i nya banor. Förändringsarbetet pågår fortfarande på många håll i landet och flera bibliotek arbetar med idéer från de två projekten och ”det tredelade biblioteket”.

---

³⁵ Ylva Mannerheim, ”Det är personalen som gör biblioteket”, *BBL* 1993:3 s. 86.

³⁶ Se bland annat Marianne Berglund och Gert-Ove Fridlund, ”GÖK-projektet bör stoppas”, *Bis* nr 1992:1 s. 13–19 eller Erik Hedin, ”Det olycksaliga Gökprojektet” *Bis* nr 1992:1 s. 9–12.

Teoretiska utgångspunkter

Klassifikation och hylluppställning

Klassifikation

Klassifikation innebär att man delar in saker eller företeelser i grupper efter olika principer. Den vanligaste indelningsgrunden är likhet som uppstår mellan ting med gemensamma egenskaper. Klassifikation är grundläggande i det mänskliga tänkandet. Vi ordnar världen genom att namnge grupper av ting med gemensamma egenskaper.³⁷ Det systematiska ordnandet av kunskap eller av dokument har två viktiga funktioner. Det ger en överblick över ämnet och det gör det möjligt att återvinna information ur ett ämne utan att behöva söka igenom hela samlingen. Den klassifikation som förekommer på bibliotek är den bibliografiska det vill säga klassifikation av olika dokument. Traditionellt har bibliografisk klassifikation två funktioner: länka samman föremålet på hyllan med katalogposten samt direkt återvinning genom browsing.³⁸

Enligt Robert M Loose är en viktig faktor när man ska studera ett klassifikationssystem att definiera systemets användare. Det finns två typer av användare i biblioteket, personal och låntagare. Personalens behov anses ofta som mindre viktiga eftersom de som professionella sökare ska kunna acceptera ett system som inte helt uppfyller ens behov. Eftersom bibliotekarierna ska vara kunniga sökare och spelar systemet en mindre roll. Det är viktigare att systemet passar låntagaren. Detta kan förstås variera för olika slags bibliotek och huruvida låntagaren ska söka själv eller inte.³⁹ Tidigare har biblioteket konstruerats för att passa bibliotekarierna och det krävdes specialistkunskaper

---

³⁷ Miguel Benito, 2001, *Kunskapsorganisation*, s.103.

³⁸ Jennifer Rowley & John Farrow, 2000, *Organizing Knowledge: An Introduction to Managing Access to Information*, s.192 f.

³⁹ Robert M Loose, 1995, "How to Study Classification Systems and Their Appropriateness for Individual Institutions" *Classification: Options and Opportunities (Cataloging & classification quarterly, 19:3/4)*, s. 4.

för att söka bland samlingarna. Numera går utvecklingen i motsatt riktning, användarna ska själva hitta det de vill ha i biblioteket. För de flesta bibliotekarier är klassifikationen det viktigaste verktyget för att ställa upp fysiska dokument på ett bra sätt. Klassifikationen ökar härmed användarnas möjligheter att söka igenom hyllan på egen hand.

Barnavdelningarna använder ofta enligt Marcella & Newton en förenklad version av den klassifikation som används i det övriga biblioteket. Barnavdelningarna har ofta en mindre samling och behovet av en detaljerad klassifikation minskar. Utställningar och övrig exponering är viktiga för att uppmuntra barn att låna och läsa böcker.⁴⁰

Hylluppställning

Marcella & Newton menar att klassifikation och hylluppställning hör ihop:

Classification thus provides a physical and linear subject arrangement in order to facilitate the library user's ability to browse among the materials in the collection. [...] The manner in which information is provided on the spine is an acknowledgement on the part of the publishers of the likelihood and delight of the book reader in browsing.⁴¹

Klassifikation är alltså en förutsättning för att användaren ska kunna hitta vad den vill ha på hyllan.

Hur ett bibliotek organiserar sina samlingar spelar stor roll för hur självständigt användaren kan söka. Detta beror på att hylluppställningen ofta används som ett återvinningsverktyg.⁴² Hylluppställning kan därmed ses som den praktiska tillämpningen av klassifikationssystemet. Idag används SAB-systemet både för klassifikation och hylluppställning på de flesta bibliotek i Sverige, både folk- och forskningsbibliotek. Man ställer dock inte upp alla små underavdelningar och klassifikationsnotationer för sig då man inte vill ha alltför få böcker i varje kategori. Flera underavdelningar kan därför finnas inom ett hyllsignum. Svenska folkbibliotek har idag sina samlingar tillgängliga för allmänheten något som inte var fallet vid tiden för SAB-systemets utformande.

När användarna inte har tillgång till samlingarna kan dokumenten ställas upp efter principer som inte behöver vara självförklarande. Förfrågan sker med

---

⁴⁰ Marcella & Newton 1994, s. 164.

⁴¹ Marcella & Newton 1994, s. 159.

⁴² Rowley & Farrow 2000, s. 336.

hjälp av index och kataloger och bibliotekarien måste fungera som en intermediär mellan beståndet och användarna. Användaren måste alltså veta vilken bok den vill ha för att kunna få den i handen. På bibliotek med ”öppna hyllor” måste, tvärtom, dokumenten arrangeras och förvaras på ett sätt som kräver ett minimum av förklaring och som i så stor utsträckning som möjligt matchar användarnas sökstrategier. Denna tillgänglighet är positiv både för personal och användare. Det är billigare och går fortare om användaren själv kan hämta boken förutsatt att systemet är så pass enkelt att bibliotekarien i de flesta fall inte behöver fungera som intermediär. Man kan också se systemet med öppna hyllor som ett sätt att respektera användarnas privatliv.⁴³

Users may not have clearly articulated their requirements in their own minds, and a library whose shelf arrangement and physical environment encourage browsing is one of the simple pleasures of civilization.⁴⁴

Hylluppställningen kan enbart fungera linjärt det vill säga böckerna kan bara stå i en ordningsföljd och en bok kan bara stå på ett ställe.⁴⁵ Klassifikationen tillåter däremot att dokumentet kan dubbelklassas och återvinnas på flera ställen i katalogen. Detta gör hylluppställning till ett mer endimensionellt verktyg för återvinning men kan också uppfattas som enklare att förstå av användarna.

Enligt Rowley & Farrow finns det olika principer för hylluppställning. Det första alternativet är att hylluppställningen baseras på en detaljerad ämnesuppställning som helt följer klassifikationssystemet. Ett annat alternativ är en bred ämnesuppställning till exempel *Reader Interest Arrangement* där indelningen bygger på användarnas behov och förväntningar. Man kan även ställa upp enligt titel men detta förekommer nästan bara för tidskrifter. På den skönlitterära avdelningen är det vanligast med uppställning enligt författare, denna uppställning används också inom en kategori eller klass.⁴⁶

Browsing

Browsing är den sökstrategi som används mycket när det gäller sökning i den fysiska biblioteksmiljön särskilt av nybörjare och barn. Enligt flera användarundersökningar börjar över hälften sitt sökande genom browsing av

---

⁴³ Rowley & Farrow 2000, s. 335 f.

⁴⁴ Rowley & Farrow 2000, s. 336.

⁴⁵ Rowley & Farrow 2000, s. 193.

⁴⁶ Rowley & Farrow 2000, s. 336 ff.

hyllorna.⁴⁷ ”Browsing is the preferred and first approach to information by the majority of library users.”⁴⁸ Trots de hjälpmedel som finns på ett barnbibliotek i form av personalresurser, bestämd ordning på hyllorna, skyltning, datoriserad katalog och dylikt visar forskningen att barn (liksom vuxna) oftast börjar sin sökning genom att gå direkt till hyllorna och börja leta på måfå. Detta sätt används troligen för att det är mest bekvämt och kräver minst kognitiv ansträngning.⁴⁹

Det faktum att människor tänker och söker på olika sätt förstärker värdet av browsing som ett informationsåtervinningsystem som tillåter individuell och personlig respons till det tillgängliga materialet. Browsing och ämnesuppställning möjliggör också att man kan hitta något oväntat, något som man inte tänkt på och man får en effekt av serendipity.

The serendipity of coming upon something absolutely but unpredictably right, and the individuality of user needs for a particular authorial stance [...] mean that browsing will always have a potential value.⁵⁰

Reader Interest Classification

De flesta biblioteksanvändare är inte insatta i klassifikationssystemet och söker på ett tämligen osystematiskt sätt. Detta har lett till kritik av traditionell klassifikation mycket på grund av dess noggranna indelning. Många anser att det räcker med breda ämnesgrupper och bra skyltar. Exempel på ett sådant system är *Reader Interest Classification* eller *Reader Interest Arrangement*. Enligt Beghtol organiserar *Reader Interest Arrangement* bibliotekets samlingar på basis av hur användarna frågar efter information.⁵¹

Sapiie definierar *Reader Interest Classification* som en enkel och bred klassifikation som är ämnad att ta tillvara användarens speciella intresse snarare än böckernas ämne och innehåll. Genom att placera läsaren i centrum uppmuntrar *Reader Interest Classification* till självhjälp och ökar samlingens tillgänglighet.⁵² Det finns många variationer av *Reader Interest Arrangement/Classification*. Detta beror på att varje bibliotek utvecklar sin

---

⁴⁷ Se till exempel Sapiie, 1995, s. 145.

⁴⁸ Marcella & Newton 1994, s. 160.

⁴⁹ Louise Limberg, Frances Hultgren & Bo Jarneving (2002) *Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt*, s. 49.

⁵⁰ Marcella & Newton 1994, s. 159.

⁵¹ Beghtol 1994, s. 91.

⁵² Sapiie 1995, s. 143 f.

eget sätt att organisera om böckerna vilket förstås medför stor variation och olikhet.

Det finns olika anledningar att organisera om sina samlingar, Sapiie har i sina undersökningar kommit fram till fyra anledningar:

1. Man vill bättre möta användarnas behov och förbättra möjligheterna att hitta i biblioteket.
2. Man är missnöjd med det befintliga klassifikationssystemet.
3. Man ser ommöblering och omflyttning som ett experiment.
4. Ändrade omständigheter ger nya perspektiv på biblioteket och service. Detta kan till exempel vara flytt, ombyggnad eller brand.⁵³

Ofta kategoriseras enbart en del av samlingarna medan resten fortsätter att stå uppställt efter det gamla systemet. Kategorierna väljer man oftast för att de är av extra intresse för användarna till exempel böcker som efterfrågas mycket. De flesta bibliotek använder enligt Sapiie mellan 20 och 26 kategorier för att dela in böckerna. Detta kan jämföras med SAB-systemets 24 huvudklasser.⁵⁴

En fördel med *Reader Interest Classification* är enligt Sapiie att det är ett flexibelt system som är lätt att ändra, nya kategorier kan ersätta gamla och en bok kan lätt flyttas till en annan kategori. En viktig princip är att kategoriseringen av böcker ska vara enkel att förstå, självförklarande och minimera behovet av att använda katalogen eller fråga personalen. Detta eftersom vissa undersökningar visar att användare drar sig för att fråga om hjälp.⁵⁵

Sapiie gör en översikt av vad som hänt inom området mellan 1980 och 1996. Under denna period har mycket hänt inom biblioteksvärlden, särskilt när det gäller datautvecklingen. 1980 användes kortkataloger vilka kanske inte direkt kan ses som användarvänliga och argumentet att slippa slå i katalogen var kanske stort. Idag håller inte det argumentet riktigt i och med att datorkatalogerna har blivit mer och mer användarvänliga

Den stora skillnaden mellan *Reader Interest Classification* och traditionell biblioteksklassifikation är att man har olika utgångspunkter när det gäller att

---

⁵³ Sapiie 1995, s. 145 f.

⁵⁴ Sapiie 1995, s. 146.

⁵⁵ Sapiie 1995, s.147.

delar in böckerna i ämnen. I traditionella klassifikationssystem delar man in utifrån likhet, man systematiserar den kunskap som dokumenten förmedlar. *Reader Interest Classification* utgår ifrån användaren och var man tror att användaren kommer att leta efter boken. Denna plats behöver inte nödvändigtvis vara logisk. Det kan dock mycket väl vara så att de båda klassifikationssätten kommer fram till liknande resultat. Ett problem är dock att alla människor inte tänker likadant varpå det är svårt att tillfredsställa alla människors behov. Olika människor kan tänkas hitta böcker på olika ställen.

Böckerna exponeras ofta efter en marknadsföringsprincip som innebär att nyckeln till försäljning ligger i att synas. Detta är relaterat till hur böckerna placeras på hyllan för att göra dem så attraktiva och iögonfallande som möjligt. Så många böcker som möjligt ska stå med framsidan utåt då de drar till sig mest uppmärksamhet på det sättet.⁵⁶ (Jämför GÖK-projektet)

Det är även viktigt med bra skyltning samt guidning till hyllsystemet. Enligt Sapiie tittar användarna hellre på bra guidesystem än i katalogen men detta är diskutabelt i och med dagens datoriserade kataloger. Exempel på skyltning är stora skyltar, affischer, skyltar som hänger ned från taket, enkla ord och rubriker. Det är också viktigt med märkning på bokryggar och färgkodning. Man kan använda symboler som representerar kategorier eller första bokstaven i kategorin eller en kod.

Användarna var i de flesta fall positiva till förändringarna. En studie visade bland annat att barn som använde bibliotek med *Reader Interest Classification* blev mer självständiga biblioteksanvändare. Andra fördelar som man kunde se var ökat antal biblioteksbesökare, ökad omsättning av böcker och att användarna lättare hittade det de ville ha.⁵⁷

Det är idag inte helt ovanligt att bibliotek anpassar sin klassifikation och hylluppställning för att tillfredsställa användarna på ett bättre sätt. Marcella & Newton menar dock att man ska vara försiktig med sådana omarbetningar som bara rör det enskilda biblioteket. Problem kan uppstå vid samarbete med andra bibliotek eller om uppdatering av systemet kräver mycket tid och pengar.⁵⁸ Marcella & Newton är också kritiska till system med *Reader Interest Classification* och breda kategorier. De hävdar att även om användaren inte förstår systemet kan klassifikationen, om den är bra och genomtänkt, underlätta

---

⁵⁶ Sapiie 1995, s. 149.

⁵⁷ Sapiie 1995, s. 151 f.

⁵⁸ Marcella & Newton 1994, s. 187.

sökningen på ett omedvetet sätt. Användaren behöver inte förstå schemat för att dra nytta av det.⁵⁹

Klassifikation och uppställning av skönlitteratur

Enligt Loose försöker man ofta, när det gäller skönlitteratur, finna litteratur som liknar det man förut läst, till exempel samma författare, genre, läsnivå eller historisk period. Därför kan det vara bra att ha någon slags klassifikation eller kategorisering av skönlitteraturen.⁶⁰ Sharon Baker och Gay Shepherds framhåller tre användbara principer för att klassificera skönlitteratur:

1. Låntagaren ska kunna hitta den typ av litteratur han/hon vill ha.
2. Klassifikationssystemet ska kunna delas upp i breda ämnen, genre, format eller annat.
3. Låntagaren ska kunna hitta böcker de kanske annars skulle missa.⁶¹

Ett genresystem består av löst definierade grupper av böcker som kan falla in under olika beteckningar som kärleksromaner, historiska romaner och så vidare. Problemet med genreindelning är dock att en genre inte utesluter en annan, det vill säga att en bok kan passa in i flera genrer eller kategorier.⁶²

I en undersökning från 1985 fann man att 46 av 49 folkbibliotekssystem i USA (i områden med en befolkning över 100 000) ställde upp skönlitteraturen i genrer. Sammanlagt användes 26 olika genrer på biblioteken. Vissa av dessa är mer ämnesrelaterade, till exempel kärleksromaner eller krigsromaner, medan andra mer rör form, ursprungsland, språk och så vidare. Över hälften av biblioteken kombinerade separat hylluppställningar med märkning på bokryggarna och katalognoteringar. En annan undersökning (Baker) visar att sådana arrangemang ökade servicegraden för användarna.⁶³

Annelise Mark Pejtersen kritiserar i sin *Klassifikation af skönlitteratur* från 1978, genreklassifikation av skönlitteratur. Genreklassifikation tar ofta enbart upp en aspekt av boken, till exempel kärleksroman, och är otillräcklig för

---

⁵⁹ Marcella & Newton 1994, s. 160 f.

⁶⁰ Loose 1995, s. 54.

⁶¹ Sharon L. Baker & Gay W. Shepherd, 1987, "Fiction Classification Schemes: The Principles Behind Them and Their Success" *RQ* 27, nr 2.

⁶² Beghtol 1994, s.46.

⁶³ Beghtol 1994, s. 46.

låntagarnas flerdimensionella behov. Den ignorerar relevanta kombinatoriska möjligheter som bättre passar låntagarnas behov. En bok är vid genreklassifikation till exempel antingen en kriminalroman eller en historisk roman trots att den faktiskt kan vara bägge delarna.⁶⁴

John Dixon menar att fördelarna med kategorisering av skönlitteratur är att det snabbt går att få överblick över en kategori och låntagaren kan enkelt och snabbt själv hitta en bok de vill låna. Dixon är dock övervägande kritisk till kategorisering. Nackdelarna är flera. För det första klumpas material samman som vänder sig till olika läsekretsar. För det andra tillåter inte kategorisering mer än en placering och problem uppstår när böcker har flera teman eller är svåra att kategorisera. För det tredje kritiserar Dixon de bibliotek som försökt att integrera skön- och facklitteratur inom vissa kategorier. Den som är ute efter fiktion om något kanske inte alltid är intresserad av verkligheten kring samma fenomen och tvärtom. För det fjärde leder kategorisering ofta till att låntagarna tror att all deras favoritlitteratur finns på ett ställe och de begränsar sig därmed. Dixon avslutar sin kritik mot kategorisering med att hävda att det minskar lusten att utforska den övriga skönlitteraturen och möjligheten att hitta något oväntat.⁶⁵ Kategorisering och separata genreuppställningar minskar alltså graden av serendipity enligt Dixon.

Indexering av skönlitteratur

Enligt tradition har skönlitteraturen inte innehållsanalyserats i katalogen eftersom det många gånger är svårt att fastställa ämne. Ellen Hjortsaeter som har gett ut en handbok i ämnesordskatalogisering menar att endast skönlitterära dokument som behandlar konkreta ämnen kan indexeras och vaga begrepp bör undvikas. Skönlitteraturen bör vidare indexeras efter samma principer som facklitteraturen.⁶⁶ Sedan 1994 indexerar Bibliotekstjänst barnböcker efter *Kompass i bokskogen*, en tesauros som först publicerades 1994 av dåvarande SAB:s barn & ungdomskommitté. Syftet var ”att skapa en gemensam ämnesordlista att användas på skolbibliotek och folkbibliotekens barnavdelningar”.⁶⁷ Senare överläts ämnesordslistan till Bibliotekstjänst som hösten 1994 började indexera barnlitteratur utifrån denna tesauros. Under senare år har även retroaktiv indexering av barnlitteratur som utkommit mellan

---

⁶⁴ Annelise Mark Pejtersen (1978) *Klassifikation af skønlitteratur*, s. 2.

⁶⁵ Dixon, 1986, s. 164 f.

⁶⁶ Ellen Hjortsaeter (1994) *Ämnesordskatalogisering* s. 84.

⁶⁷ *Kompass i bokskogen : tesauros för återsökning av barn och ungdomslitteratur* (2002), 2.uppl, s. 5.

1989 och 1994 skett. Listan innehåller i sin andra upplaga omkring 1100 ord och har både en alfabetisk och systematisk del. Listan ska passa både fack- och skönlitteratur med tyngdpunkt på skönlitteratur. De flesta folkbibliotek köper idag sina katalogposter från Btj och de innehåller då ämnesord ur denna lista. Ämnesordlistan utgår från ett barnperspektiv, språket är anpassat efter barns språkbruk och orden kretsar kring teman som är intressanta för barn. Svensk biblioteksförningens specialgrupp för ämnesord utarbetar för närvarande en ny ämnesordlista. Det krävs att man håller listan aktuell och låter den följa med i samhällsutvecklingen eftersom barns intressen förändras med tiden.

Eiler Jansson som konstruerat *Kompass i bokskogen* menar att barnlitteratur är mer tematisk upplagd och konkret än litteratur för vuxna och därför borde det vara möjligt att indexera större delen av den skönlitteratur som skrivs för barn. Han anser vidare liksom Hjortsaeter att man bör undvika att indexera dokument som saknar tydliga ämnen eller behandlar många lika dominerande ämnen.⁶⁸

Hjortsaeter, Jansson och Lundgren anser alla att ämnesorden bör vara kontrollerade i någon form för att få så relevanta träffar som möjligt. Problem när det gäller både indexering och klassificering av skönlitteratur är att det ofta blir en subjektiv bedömning, särskilt när det gäller att beskriva upplevelse och dominerande tema eller genre.

Barns informationssökning

Informationssökning är beroende av läsförmåga och utnyttjande av lässtrategier. Läsförmåga är i sin tur knuten till barns kognitiva utveckling och påverkar i hög grad barns förmåga att söka information. Men denna utveckling sker inte helt av sig själv, undervisning och träning är nödvändigt. Forskningen inom detta område visar att äldre och mer läsvana barn har lättare att söka information i en text. Lässtrategin påverkas också av vilken typ av fråga man vill ha svar på och barnens sökande är ofta ålagda skoluppgifter som styrs av en lärare. Barn har svårare att söka efter material de inte själva tycker är intressant.⁶⁹

---

⁶⁸ Eiler Jansson (1994) *Ämnesord – Kompass i bokskogen: ämnesord för barn*.

⁶⁹ Limberg m.fl 2002, s.33 ff.

För att kunna hitta den bok man vill ha måste man först kunna identifiera vilket ämneskategori boken hamnar i. Dessutom måste man förstå och behärska den terminologi som systemet använder sig av, vilket oftast är anpassat efter vuxna. Det som visat sig svårast för barn är att kombinera olika ämneskategorier, till exempel ”byggnadskonst – antiken”, mycket på grund av de många gånger abstrakta begrepp som används i systemet. Forskning visar att barnen hindras av bristande kunskaper om hur böckerna ställs upp och ju yngre barnen är desto svårare är det att tolka katalogposter vilket medför att det är svårt att hitta från katalogen till hyllan.⁷⁰

På en punkt är forskningsresultaten entydiga, barn behöver tillfälle att lära sig och att erfara hur böcker och bibliotek är organiserade. Om barn tidigt lär sig hur olika ämnesområden betecknas, eller om vuxnas kategoriseringssystem ska anpassas till barn, är ett område som kanske behöver penetreras mer.⁷¹

Barns frågor

Lena Lundgren försöker i *Barn frågor – kan biblioteket svara* dra några generella slutsatser hur barn frågor utifrån sin undersökning och andra studier. Dessa har sammanfattats i åtta punkter.

- Barn väljer det konkreta ordet före det abstrakta. Barn använder hellre konkreta ord som syskon istället för syskonrelationer.
- Barn använder processbeskrivande ord. Barns frågor innehåller ofta ett verb eller en viljeinriktning, till exempel att baka kakor eller hur man lever i skogen.
- Barn använder okonventionella och målande ord. Barn förväntar sig att bibliotekarien ska förstå vad de menar även om de inte uttrycker sig klart.
- Barn frågar ofta efter en bok som ger en viss upplevelse. Barn använder ofta upplevelseord som rolig, spännande, läskig. Barnens egna boktips karakteriseras av sådana ord.
- Barn missförstår ibland ord eller uttrycker sig oklart. Barn kan inte alltid formulera sig klart då de kanske inte känner till det korrekta ordet eller uttrycket.
- Barn frågar ofta efter huvudpersonen i en bok.

---

⁷⁰ Limberg m.fl. 2002, s. 49 f.

⁷¹ Limberg m.fl. 2002, s. 50.

- Barn frågar också efter serier av böcker
- Barn frågar ofta efter böcker som liknar andra böcker.⁷²

Vidare konstaterar Lundgren att barnens frågor sällan går att besvara med hjälp av vanliga hjälpmedel. Man bör bland annat ha ”ingående kunskaper om bibliotekets medier (man bör i princip ha läst varenda bok på barn- och ungdomsavdelningen)”⁷³. När det gäller frågor om till exempel roliga böcker eller böcker som liknar en annan bok ställer det höga krav på personalens beläsenhet och associationsförmåga.⁷⁴

Barnens egna frågor är oftare svårare att svara på än deras skolfrågor. Barnen stöter på olika slags svårigheter: sökvägarna passar inte alltid och är inte anpassade till barnen. Därmed underlättas inte det egna självständiga sökandet. Även själva texten kan ställa till bekymmer och det kan finnas brister i bokbeståndet både när det gäller ämnestäckning och böckernas kvalitet.⁷⁵ Lundgren drar i sin magisteruppsats slutsatsen att:

Mera omsorg kan dock läggas ner på att anpassa mediebeståndet till behoven liksom att underlätta övergången från katalog till hylluppställning och orienteringen i biblioteket. När det gäller utformningen av katalogerna kan mycket göras för att underlätta sökandet för barnen, bl.a. en systematisk användning av ämnesord.⁷⁶

Lundgren poängterar vikten av indexering med enkla och barnanpassade ord, även på skönlitteratur. Hon frågar dock samtidigt om man kan förvänta sig att katalogen ska kunna hjälpa till att besvara barns frågor eller om vi måste ”acceptera att begreppet ’intermediär’ när det gäller barnverksamhet innebär större krav på s.k. tyst kunskap eller erfarenhetskunskap”⁷⁷.

Kan man lära barn ställa de rätta frågorna eller använda rätt ord? Enligt både Lundgren och Wanting går inte detta eftersom barnet frågar utifrån utvecklingsstadiet det befinner sig på. Man kan inte tvinga barnet att lära sig något det inte är moget för. Ansvaret att anpassa gränssnitt och dylikt ligger hos dem som konstruerar systemen.⁷⁸

⁷² Lena Lundgren (2000:a) ”Barn frågar på biblioteket” i *Barn frågar – kan biblioteket svara? Om referensarbete för barn och ungdomar* s. 58 ff.

⁷³ Lundgren 2000:a s. 48.

⁷⁴ Lundgren, 2000:a s. 49.

⁷⁵ Rydsjö 1994a, s. 79.

⁷⁶ Lundgren 1997, s. 65.

⁷⁷ Lena Lundgren (2000:b) ”Barn beskriver böcker” i *Barn frågar – kan biblioteket svara?* s. 63.

⁷⁸ Lundgren 2000:b, s. 65.

Barns datorbaserade informationssökning

Barn har svårare än vuxna att söka i datoriserade kataloger. Katalogsökning kräver att man har vissa färdigheter i läsning och skrivning. Solomon som undersökt barns sökning i en OPAC menar att barn som inte får några träffar saknar kognitiva resurser för att pröva med annat liknande ord.⁷⁹ Andra undersökningar visar att grundskolebarn undviker att använda kataloger vare sig de är kortkataloger eller datoriserade. De föredrar att leta i hyllorna eller fråga om hjälp.⁸⁰ Barns språk är ofta inte tillräckligt utvecklat för att de ska kunna förstå alla termer som används som ämnesord. De väljer ofta fel ämnesord, har svårt att hitta på synonymer och att beskriva komplexa ämnen.⁸¹ Andra svårigheter är att katalogens struktur är alltför komplex och barnfientlig eftersom den oftast är utformad endast med hänsyn till vuxna.⁸²

Barn använder dock idag elektroniska resurser i tämligen stor omfattning för att inhämta information och kunskap både när det gäller skoluppgifter och egna intressen. Om man försöker förstå hur barn använder elektroniska resurser och hur de väljer ut vad som är relevant kan det vara en stor hjälp när man konstruerar system och lär barn att använda dem.⁸³ Undersökningar visar också att barn är villiga att lära sig och att de är ihärdiga. Med tiden lär sig barnen att använda katalogerna på ett korrekt sätt. Barn använder gärna den datoriserade katalogen och yngre barn ber gärna om hjälp. Äldre barn kan dock vara lite restriktiva när det gäller att be om hjälp, de vill gärna klara sig själva.⁸⁴

Barn som biblioteksanvändare

Kuhlthau delar in biblioteksanvändandet bland barn och ungdomar i fyra utvecklingsstadier: *early childhood* (2–7 år), *middle childhood* (8–10 år), *preadolescence* (11–14 år) och *adolescence* (15–18 år). Dessa stadier baseras främst på Jean Piagets teorier om barns utveckling i olika stadier. Barn som befinner sig i *early childhood* karaktäriseras av att de är individualistiska och självcentrerade, de ser världen från sitt eget perspektiv och förväntar sig att andra har samma perspektiv. Den viktigaste uppgiften i detta stadium är att lära sig läsa. Att läsa för barnen och exponera dem för attraktiva böcker

---

⁷⁹ Solomon 1993, s. 245–264.

⁸⁰ Limberg m.fl 2002, s. 50.

⁸¹ Mauthe & Skön 1997, s. 49.

⁸² Limberg m.fl 2002, s. 52.

⁸³ Sandra G Hirsch (1999) "Children's Relevance Criteria and Information Seeking on Electronic Resources" *Journal of the American Society for Information Science*, 50(14) s. 1265.

⁸⁴ Limberg m.fl 2002, s. 53

tillfredsställer det basala informationsbehov för detta stadium. Barn i den senare delen av åldersgruppen är naturligt aktiva och nyfikna och trots att de inte är redo för detaljerad klassifikation kan de lära sig var de det material som intresserar dem är placerat i biblioteket.⁸⁵ Enligt Piaget blir barnets tänkande under denna period konkret och logiskt. Barnet börjar kunna använda symboler och förklara olika företeelser och dra slutsatser av olika händelser. Barnets logiska tänkande är dock begränsat till konkreta problem, föremål och företeelser. Med hjälp av symboler kan barnet klassindela och serieordna olika föremål, lära sig läsa, skriva och räkna.⁸⁶

Barn i *middle childhood* kan kategorisera och använda klassifikation men är vanligen inte kapabla till abstrakt tänkande. I början av detta stadium behöver barnen en övergripande idé om vilka material som är tillgängliga på biblioteket och var de är placerade. De behöver ingen detaljerad beskrivning av klassifikationssystemet. De kan också förstå att de finns två huvudkategorier av material, fack- och skönlitteratur. Katalogen (kortkatalog) är för avancerad för dem att använda och de behöver hjälp och uppmuntran. Vi denna ålder behöver barnen känna att de lyckas med det de gör för att bygga upp ett självförtroende. Attityder till biblioteket utvecklas i och med dessa tidiga upplevelser. Kuhlthau menar att om barn ges intrycket att det är mycket lätt att hitta material kommer de att tycka att det är pinsamt om de inte hittar. Om de tidigt lär sig att information ibland kan vara svår att hitta men värt besväret är det mer troligt att de utvecklar realistiska förväntningar på biblioteket.⁸⁷

Stadiet som Kuhlthau benämner *preadolescence* är det något ostabila stadiet mellan barn och vuxen. Dessa ”unga vuxna” har en rad olika förmågor och intressen samt befinner sig på olika mognadsnivåer. Informationsbehovet kan här falla in under två kategorier, antingen läser man för att inhämta information eller så läser man för nöjes skull. Under denna period utvecklar barnen en viss självständighet i användandet av biblioteket. De kan lära sig när de ska be bibliotekarien om hjälp och hur de ska ställa frågor för att få svar på sitt informationsbehov.⁸⁸ Barnets tänkande blir enligt Piaget under denna period abstrakt och liknar mer och mer en vuxens sätt att tänka. Tonåringen kan reflektera över sitt eget tänkande och resonera logiskt utifrån verbala påståenden och bygga teorier kring detta.⁸⁹

---

⁸⁵ Kuhlthau 1988, s. 52 f.

⁸⁶ Maare Tamm, (1979) *Barnets tankevärld* s. 4 f.

⁸⁷ Kuhlthau 1988, s. 53 ff.

⁸⁸ Kuhlthau 1988, s. 55 f.

⁸⁹ Tamm 1979, s. 5.

I stadiet av *adolescence* närmar sig barnet den vuxna världen. I detta stadium kan ungdomarna lära sig att se biblioteket som en hel informationskälla med en mängd olika material som kan möta deras informationsbehov. Kuhlthau avslutar artikeln med att säga att bibliotekarier behöver planera biblioteken så att barnen lär sig hur biblioteket är uppbyggd efter sin egen förmåga och efter den mognadsnivå de befinner sig på. Det är också viktigt att göra barnen uppmärksamma på sina informationsbehov och försöka möta dem på bästa sätt.⁹⁰

---

⁹⁰ Kuhlthau 1988, s. 56.

Undersökning

Sollentuna bibliotek

Presentation

Sollentuna är en kranskommun norr om Stockholm som har knappt 60 000 invånare. Huvudbiblioteket ligger i anslutning till Sollentuna centrum och det finns även tre filialer i olika kommundelar. Huvudbiblioteket där jag gjort undersökningen är lokaliserat på två våningsplan med barn- och ungdomsavdelning, tidningsrum, galleri, videohörna och låneexpedition på bottenvåningen. En trappa upp ligger vuxenavdelningen, tidskrifter och datorer. Öppettiderna är måndag–fredag 10–19 och lördag–söndag 11–15. Barnavdelningen har tämligen stora och ljusa lokaler och hela avdelningen är ett rum. Man har dock försökt möblera hyllorna så att de blir små rum i rummet, till exempel en ungdomshörna. På barn- och ungdomsavdelning jobbar tre barnbibliotekarier varav en är chef. De har jobbat en hel del med organisationen av böckerna och fokus har varit att det ska vara lättare för barnen att hitta. Barnavdelningen har nyligen upprättat en handlingsplan med en tydlig målsättning.

Förändringsarbetet har pågått sedan den nuvarande chefen började på Sollentuna biblioteks barnavdelning för fyra år sedan. Hon hade i sitt tidigare arbete på ett litet bibliotek sysslat med dessa frågor men tycker att större bibliotek har helt andra möjligheter att genomföra större förändring. Andra faktorer som påverkat förändringsarbetet är att barnavdelningen har byggts om och fått större lokaler. Biblioteket har också i viss mån samarbetat med andra bibliotek som har haft liknande tankegångar. De har bland annat gjort studiebesök och bytt idéer.

Informanten anser att det finns ett behov av ett helt nytt klassifikationssystem för barn men att ett så stort arbete bör ske nationellt.

Jag har en förhoppning om att Svensk biblioteksörening kommer att ta tag i det här och göra något mer genomgripande nationellt. Jag har stött på barn- och ungdomskommittén flera gånger för att man skulle kunna göra något gemensamt kring det här. Det finns flera bibliotek som har jobbat med det här. Men det verkar vara svårt att få igång någonting.⁹¹

I barnavdelningens målsättning står följande om organisationen av samlingarna:

Bibliotekets barnavdelning ska vara lättillgänglig för alla.

Vi strävar efter

Att ordna medierna på ett sådant sätt att besökarna lätt hittar vad de söker, och blir inspirerade till nya läsoplevelser.

Handlingsplan

Vi ska formulera texter på knubbar och skyltar på ett sätt så att främst barn och ungdomar förstår vad som avses. Vi ska placera och gruppera faktaböcker på ett sätt som vi tror att det faller sig naturligt för framför allt barn att söka efter dem [...]

Vi ska genreindela skönlitteraturen för att göra böckerna lätta att hitta på egen hand.

Vi ska göra temaskyltningar för att lyfta fram böcker från olika avdelningar. [...]⁹²

---

⁹¹ Intervju med informant i Sollentuna.

⁹² *Biblioteket – ett ställe att längta till! Målsättning för barn- och ungdomsavdelningen på huvudbiblioteket i Sollentuna kommun*

Skönlitteratur

Skönlitteratur för barn är indelad i kategorier eller genrer och dessa ställs upp separat. Litteratur som inte hamnar i någon kategori ställs upp för sig.

Hcf	Hcg	uHc/e
Rim & ramsor	Lättläst	Lättläst
Småbarnsböcker	Klassiker	Klassiker
Bilderböcker från 3 år	Kärlek	Sport
Bilderböcker från 7 år	Bert och Sune	Kärlek
Alfabetet och siffror	Hästhylla	Fantasy
Syskon	Spökhylla	Rysare och skräck
Rysligheter	Fantasy	Deckare
Fordon	Deckare	
Astrid Lindgren		
Pettson (Sven Nordqvist)		
Alfons (Gunilla Bergström)		
Elsa Beskow		
Börja läsa		
Lättläst		

Biblioteket ställer upp Hcf, Hcg och uHc var för sig och kategorierna varierar från klass till klass. Inom Hcf är det mest bilderböcker som kategoriseras medan kapitelböckerna inte fått någon mer indelning än ”Börja läsa” och ”Lättläst”. Detta beror på att bibliotekarierna anser att det sällan finns något dominerande tema i dessa böcker, det är svårt att dela in dem i kategorier efter ämne. Förändringar som biblioteket funderar på är en småbarnsfaktaavdelning där faktaböcker för de allra minsta ska finnas på ett lättillgängligt sätt. Inom Hcg funderar man just nu på att även införa ”Sport” och ”Roliga böcker” som egna kategorier.

Det finns inga uttalade kriterier för hur böckerna ska tilldelas en genre utan det beslutet baseras på var bibliotekarien tror att barnen kommer att leta efter boken. Bibliotekarierna bestämmer också själva vilka kategorier/genrer som ska brytas ut eller tas bort. Fokus ska hela tiden vara tanken på att barnen ska hitta böckerna på enklaste sätt samt att även hjälpa personal som inte jobbar på

barnavdelningen. Böcker som efterfrågas mycket kan få en egen genre/kategori, till exempel Bert- och Suneböckerna men samtidigt måste det finnas ett visst antal böcker i varje kategori. Kategorier kan också tas bort eller bytas ut när efterfrågan avtar vilket gör systemet flexibelt. Ett exempel är science fiction som var stort på 70-talet medan idag är fantasy mycket populärt. Sollentunas kategorier fokuserar främst på innehållet i böckerna, vad de handlar om snarare än den upplevelse boken förmedlar.

Anledningen till att man delar upp skönlitteraturen i genrer är för att barnen ska hitta lättare själva. Eftersom barnen inte använder katalogen i någon större utsträckning kan de inte tillgodogöra sig ämnesorden för skönlitteratur. Om barnet trots allt använder katalogen är det svårt att hitta från katalogen till hyllan. ”Om vi delar upp böckerna direkt i hyllan så blir det lättare för dem.”⁹³

Flera böcker är märkta med någon sorts symbol på ryggen. Några symboler markerar både hylluppställning och genre, till exempel gul prick för lättläst och spöke för spökböcker på spökhyllan. Det finns även märkningar av böcker som står i den löpande hyllan. På Hcf finns till exempel inga genrehyllor men några enstaka böcker är märkta med till exempel en fotboll för sportböcker. Dessa går lite snabbare att hitta kanske främst för personalen. Vissa böcker är också dubbelmärkta. Det gäller framför allt lättlästa böcker som redan har en gul prick för lättläst. Ibland får de även ett hjärta, en fotboll eller annan symbol men det är den gula pricken som styr hylluppställningen. Det finns både självförklarande symboler och lite mer svårtolkade. Spökböcker har till exempel ett litet spöke på ryggen, fantasy ett F och på klassikerna står det helt enkelt ”Klassiker”. Man blandar alltså symboler, bokstäver och färgprickar.

Facklitteratur

Man har försökt att anpassa uppställningen av facklitteratur efter barnens behov och möjligheter att söka själva. Förändringsarbetet innebär att man har klassificerat om böcker som man tycker passar bättre in i någon annan klass samt ändrat terminologin på knubbtexter och rubriker till ett mer barnanpassat språk. Eftersom det inte finns något annat system har man utgått från SAB-systemet och försökt att anpassa det så gott det går. Man har även försökt skylta bättre samt ändrat klassernas ordningsföljd i vissa fall. Anledningen till att man förändrat uppställning är huvudsakligen att det ska bli lättare för

---

⁹³ Intervju med informant i Sollentuna.

barnen att hitta själva eftersom SAB-systemet är svårt för barn att förstå. Man har försökt placera faktaböckerna så att det ska kännas naturligt för barnen och man har också försökt sätta sig in i hur de söker.⁹⁴

Alla böcker som ursprungligen klassats som J (Arkeologi) har omklassats till K.2 (Historia, forntiden). Böcker om hobby och pyssel ställs ihop under P.09, men ursprungligen klassas de efter det material som används. Folkslag från Ohe klassas om till M (Etnologi). Allt om andra världskriget hamnar på K.54 (Andra världskriget) även det som ursprungligen är klassat på Koaf (Palestina (Koafh: Judarnas historia)). Exempel på ändrade knubbtexter är "Böcker, bibliotek & att skriva" istället för "Bok- och biblioteksväsen" (A), "Om böcker och författare" istället för "Litteraturvetenskap" (G), "Länder" istället för "Geografi" (N) och "Dinosaurier, urtid & stenar" istället för "Geologi och Paleontologi" (Ud).

Vissa huvudklasser fungerar som överordnade klasser medan andra inte gör det. Q (Ekonomi och näringsväsen) är till exempel "Pengar och frimärken" medan Qca är "Mat" och Qcc är "att sy & sticka, annat handarbete". Här sker en form av kategorisering och man frångår det traditionella klassifikationsmönstret. I andra fall följer indelning SAB-klassifikationen med överordnad term som i fallet R, "Blandad sport" och Ra "Gymnastik".

Klassernas uppställning i hyllan följer i huvudsak SAB-systemet med vissa undantag. Vissa klasser som anses passa ihop står bredvid varandra trots att de inte följer varandra i SAB. Qe "Att odla" står till exempel bland U (Naturvetenskap). Böcker om hobby och pyssel (P) står bland R (idrott, lek och spel). Dessutom finns en särskild djurhylla med böcker både från Q (husdjur) och U (vilda djur). De ämnen som har samma rubriker både för barn och vuxna är skolämnen (matematik, historia och religion) vilket gör det lätt för barnen att förstå dess innebörd. Barnens rubriker förefaller mer konkreta än de ursprungliga SAB-rubrikerna.

Övrigt

Det hänger skyltar ned från taket över bokhyllorna men informanten säger samtidigt att de vet av erfarenhet att varken vuxna eller barn läser skyltar i någon större utsträckning. Ovanpå hyllorna finns flera konkreta och påtagliga symboler som visar vad hyllan innehåller för böcker. Till exempel mjuka djur

---

⁹⁴ Förteckning över bibliotekens indelning av facklitteratur finns som bilaga i slutet av uppsatsen.

ovanpå djurhyllan, jordglob vid geografi och plastdinosaurier vid dinosauriehyllan. Detta kan vara till en stor hjälp då barn kan ta till sig symboler bättre än text. Detta kan också hjälpa de barn som inte lärt sig läsa så bra ännu eller hjälpa barnen att komma ihåg var böckerna stod nästa gång de besöker biblioteket. Knubbarna på hela barnavdelningen är dubbelt så stora som normalt och har stora bokstäver för att det ska vara lättare att se var en bokstav börjar.

Sollentuna har länge arbetat med ämnesord i den lokala katalogen och lagt in egna sådana. Tidigare lade de in helt egna poster och därmed har man blivit van att lägga in egna ämnesord. Numera köper de in poster och då följer det även med ämnesord. Även efter att poster börjat köpas in sker viss kontroll, ämnesord som verkar konstiga tas bort och man lägger till egna om man tycker att det behövs.

För att välja ämnesord använder man sig av *Kompassen*, ämnesordlistan för barn samt SAB:s ämnesord. De försöker undvika fria ämnesord eftersom det enligt informanten är viktigt att ha vissa regler för att systemet i möjligaste mån ska bli användbart. Biblioteket lägger dock till vissa helt egna ämnesord om de tycker att de behövs. Ordet bajs, till exempel, finns inte i någon tesaurus men enligt informanten är det en väldigt vanlig fråga på barnavdelningen. Det finns både faktaböcker och bilderböcker i ämnet vilket gör det naturligt att ha ett sådant ämnesord. En sökning på ordet bajs i Sollentuna biblioteks katalog ger sex träffar, två faktaböcker och fyra bilderböcker. I Västerås katalog får man däremot ingen träff på ordet bajs.

Informanten är inte helt säker på om ämnesorden hjälper barnen att hitta det de vill ha eller om ämnesorden mer är till för bibliotekarierna. Barnen använder inte katalogen i så stor utsträckning vilket gör att ämnesorden blir mindre viktiga. Detta är en stor anledning till att böckerna ställs upp på ett mer lättillgängligt sätt. ”Även om man hittar en bok i katalogen ska man hitta den i hyllan också och det är ju inte alls det lättaste. Om vi delar upp böckerna direkt i hyllan så blir det lättare för dem.”⁹⁵ Informanten uppfattar det dock som att personalen tycker att det är mycket bra med ämnesord, särskilt den personal som inte jobbar så mycket med barnböcker. Det är många, både förskolepersonal och föräldrar, som kommer och frågar efter bilderböcker i ett särskilt ämne som till exempel döden, att få syskon eller börja skolan. Eftersom bilderböckerna ända tills helt nyligen inte var uppställda i ämnen i någon stor

---

⁹⁵ Intervju med informant i Sollentuna.

utsträckning har ämnesorden varit ett bra redskap för bibliotekarien eller den vuxne att hitta en bok i det efterfrågade ämnet.

Tidigare har personalen i Sollentuna varit mer rörlig mellan vuxen- och barnavdelningen men nu försöker man i möjligaste mån bemanna barnavdelningen med barnbibliotekarier. I målsättningen för barn- och ungdomsavdelningen står bland annat att informationsdisken ”ska bemannas med barnbibliotekarier i så stor utsträckning som möjligt”⁹⁶. Enligt informanten beror detta på att det är viktigt att personalen kan bemöta och se barn samt har en vilja att förstå vad de menar när de frågar. I målsättningen står också att ”samtlig personal ska bemöta barn och ungdomar med respekt för deras integritet och behov”.

Bibliotekarierna har ingen direkt policy att vara pedagogiska under referenssamtalet. Informanten menar att idealet är att man försöker göra referenssamtalet en till en pedagogisk situation och att lära, framför allt elever som kommer med skolarbete, hur man gör och inte bara slå upp sidan åt dem. Informanten menar att här ligger folkbibliotekens dilemma. På skolbiblioteken är det självklart att man har ett pedagogiskt förhållningssätt och kanske bedriver användarundervisning. Folkbiblioteken har inget ansvar gentemot skolan att vara pedagogisk men samtidigt vill man inte servera allt för barnen när man vet att de fått i uppgift av läraren att ta reda på något. Informanten poängterar att barnbibliotekets huvuduppgift inte är vara till för elever utan att vara till för barn.

Och då kan ju vi på ett sätt ha en friare roll, vi måste inte se varje tillfälle som ett pedagogiskt tillfälle men nog skulle vi önska att vi kunde lära barnen lite hur man hittar när de ändå kommer hit och frågar.⁹⁷

Biblioteket har slutat med biblioteksvisningar då man anser att det ger dåligt resultat. Om det ska ge varaktigt resultat ska det vara något slags kontinuitet på användarundervisningen och det är snarare något för skolbiblioteken än folkbiblioteken anser informanten. Numera har man nästan bara bokprat, vilket man prioriterar framför användarundervisning.

I Sollentuna tror man inte att barnen söker själva i katalogen i någon stor utsträckning vilket är en stor anledning till att de försökt ändra uppställning av både fack- och skönlitteratur. Fokus för organisationen av böcker bör hela

---

⁹⁶ *Biblioteket – ett ställe att längta till! Målsättning för barn- och ungdomsavdelningen på huvudbiblioteket i Sollentuna kommun.*

⁹⁷ Intervju med informant i Sollentuna.

tiden vara att barnen ska hitta lättare. Informanten tror dock att det fortfarande är väldigt svårt för barnen att hitta: ”Jag tror att det är lite lättare men jag tror att det fortfarande är svårt” säger hon. På frågan om det är önskvärt att barnen ska bli mer självständiga i sitt sökande svarar hon att det som är önskvärt är att barnen känner att de kan hitta själva och att det känns tillfredsställande för dem. Viktigt för framtiden är också att de ska känna att biblioteket är ett ställe för dem och att de känner att de hittar och klarar sig själva men att det också finns bibliotekarier som man kan fråga.

De kommer aldrig att vara så självgående att de klarar sig helt själva men då kan ju vi istället koncentrera oss på de här lite klurigare frågorna eller de elever som har svårare att hitta av olika anledningar.⁹⁸

Västerås stadsbibliotek

Presentation

Västerås är residensstad i Västmanland och har knappt 130 000 invånare. Huvudbiblioteket ligger i centrala Västerås och det finns även sju filialer och en bokbuss. Biblioteket består av tre plan där barnavdelningen ligger på entréplanet. Stadsbiblioteket samarbetar med Mälardalens högskola och erbjuder högskolelitteratur, läsplatser och databaser till studenter. Barnavdelningen har öppet måndag–torsdag 10–19, fredag 10–18, lördag 10–15 och söndag 12–15 (okt–mars). Västerås bibliotek har en platt organisation där man jobbar i arbetslag. Det finns ingen chef för barnavdelningen utan en samordnare för arbetslaget där barnbibliotekarierna ingår.

Barnavdelningen på Västerås stadsbibliotek har relativt stora lokaler. Den består av en hall med ett rum åt vänster och ett rum åt höger. Det vänstra rummet är ungdomsrum och innehåller Hcg och uHc/e, tidningar, serier, cd-skivor, en Internetdator och ungdomsfaktaböcker. Även utländsk litteratur för barn i alla åldrar finns här. I det högra rummet finns kapprum, informations- och lånedisk, två Internetdatorer och en dator för cd-rom, facklitteratur och Hcf

---

⁹⁸ Intervju med informant i Sollentuna.

samt ett sagorum som man också kan ha gruppaktiviteter i. I hallen finns de två katalogdatorerna samt hyllor med böcker som hamnar i kategorierna Klassiker (skönlitteratur) och Hästar (både skön- och facklitteratur). Dessa står placerade där dels för att det inte skulle se så tomt ut och dels för att klassiker kan intressera både barn och vuxna och hästar intressera barn i alla åldrar varför man tyckte att dessa böcker skulle vara lättillgängliga.

Biblioteket har nyligen utarbetat en målsättning för barn- och ungdomsverksamheten som bygger på FN:s konvention om barns rättigheter. I målsättningen står bland annat att

Barn och ungdomars egna behov ska vara vägledande för biblioteksverksamheten. [...] Bibliotekets verksamhet, lokaler, media och information ska vara lättillgängliga för alla. [...] Alla barn har rätt till information. Biblioteket ska aktivt verka för att möta barns och ungdomars eget kunskapssökande och också ge dem kunskaper om hur man använder olika medier.⁹⁹

På barnavdelningen har man arbetat mycket med möblering av lokalen samt i första hand fokuserat på förändrad hylluppställning av skönlitteraturen. Innan 1992 var barnavdelningen utlokaliserad men efter en ombyggnad fick de flytta tillbaka till huvudbiblioteket. Barnavdelningen utökades då med ett rum som nu är ungdomsrum. När den nya avdelningen skulle möbleras utgick man ifrån *Kampen-projektet* och tanken var att biblioteksrummet skulle mjukas upp och ge lite mer rumskänsla. Efter ett tag blev detta dock för rörigt och man gjorde om igen. Utgångspunkten var i och med ommöbleringen att biblioteket skulle vara så praktiskt som möjligt. Just nu är man nöjd med indelning och uppställning av skönlitteratur och man ämnar gå vidare med facklitteraturen där det inte skett någon större förändring. Arbetet har inletts genom att man kontaktat andra bibliotek för att få idéer och tips. Dessutom ska man göra några studiebesök under våren, bland annat till Dieselverkstaden i Nacka.

---

⁹⁹ Målsättning för Västerås stadsbiblioteks barn- och ungdomsverksamhet.

Skönlitteratur

I Västerås har man jobbat mycket med uppställningen av skönlitteraturen och detta arbete har gått före en förändring av facklitteraturens uppställning. Skönlitteraturen är liksom i Sollentuna uppdelad i genrer och kategorier. Hcg och uHc är uppdelade i samma kategorier och dessa böcker finns i ungdomsrummet. Böckerna blandas inte men vid genreindelning ställs klasserna upp efter varandra på samma hylla, först kommer Hcg i alfabetisk ordning och sedan uHc. Här anser man alltså att Hcg och uHc hör ihop. Övriga böcker som inte tillhör någon kategori ställs upp separat. De kategorier som finns är:

Hcg & uHc/e	Hcf	Bilderböcker
Deckare	Djur	Sagor
Fantasy	Roligt	Syskon
Kärlek	Spänning	Småbarnsböcker
Långserier (till exempel Kitty)	Högläsningböcker 4–6 år	Pekböcker
Roligt	Sagor	
Skräck	Lättläst	
Spänning	Hästar	
Hästar		
Klassiker		
Science fiction		
Lättläst		

Böckerna är märkta på baksidan med en liten klisterlapp där det står vilken genre boken tillhör. Detta torde mest vara för den som ställer upp böckerna. Genreindelningen bygger till viss del på vad barnen frågar efter men indelningen är främst baserad på Bibliotekstjänsts genrer eller genrebegrepp som anses som gängse. Något som lagts till är långserier vilket barnen ofta frågar efter. Där finns till exempel Wahlströms ungdomsböcker. Dessa böcker fanns inte på biblioteket förut vilket är ett tecken på att man lyssnar mer på låntagare och användare idag även om vissa anser att kvaliteten blir vikande.

Informanten anser att fördelarna med genreindelad skönlitteratur överväger nackdelarna eftersom det hjälper dem som är lite ovana vid bibliotek och det blir lättare för dem att hitta. Nackdelen är att vissa kanske inte kommer längre

än till favoritkategorin men å andra sidan kanske de annars inte skulle hitta något alls. Informanten menar att de som intresserade skulle ha hittat ändå så genreindelningen främjar framför allt dem som har lite svårare att ta till sig bibliotekets traditionella hylluppställning.

Facklitteratur

Någon större förändring av uppställning och indelning av facklitteraturen har ännu inte gjorts men eftersom man nu känner sig nöjd med skönlitteraturen står faktaavdelningen näst på tur. Det som man redan nu har brutit ut är ungdomsfaktaböcker som står i ungdomsrummet, faktaböcker om hästar som står i hallen tillsammans med skönlitteratur om hästar samt lättfakta för små barn som står vid utlåningsdisken. Lättfaktaböckerna plockades ut efter önskemål från förskolorna som tyckte att det var svårt att hitta faktaböcker för yngre barn. Det finns också en hylla som kallas "Om barn" som är till för vuxna som letar efter böcker om just barn. Böckerna om barn står uppställda efter SAB-systemet och är hämtade från flera olika SAB-klasser.

Som jag nämnde tidigare har barnavdelningen på Västerås stadsbibliotek helt nyligen utarbetat en målsättning som man ska börja arbeta efter. Barnbibliotekskonsulenten i Västmanlands län har varit med och tagit fram Biblioteksförningens rekommendationer för barnavdelningarna och målsättningen för Västerås barnavdelning baseras på dessa rekommendationer. Enligt denna målsättning ska barnets behov och intressen vara vägledande och barnet ska sättas i centrum. Tidigare har man i viss mån lyssnat mer på vuxna, till exempel lärare, och hur de tyckte böckerna skulle ställas upp. Man har i stort sett strikt följt SAB-systemet och de utbrytningar som skett ("Om barn" och "Lättfakta") är mer för vuxna som lånar om respektive till barn. Avdelningen "Om barn" är mer utförlig än till exempel Sala biblioteks föräldrahylla vilket ger intrycket av att avdelningen inte bara riktar sig till föräldrar utan även andra vuxna som jobbar med barn. Om man samtidigt försöker fundera på hur barnen tänker leder detta till en viss problematik när det gäller hylluppställningen och man kan till viss del märka en otydlighet i till exempel skyltningen. I och med att man nu byter perspektiv kommer hylluppställning och skyltning att ändras.

Övrigt

Under den förra chefens tid köpte man in nya skyltar som placerades ovanför hyllorna. Texten på skyltarna skulle göras lite enklare och lite mer barnvänlig.

Vissa av dessa skylttexter verkar dock ändå rikta sig mer till vuxna som söker böcker om barn, till exempel ”Barn- och ungdomspsykologi” (D) och ”Om skola och förskola” (F), än till barn som söker efter information/faktaböcker. Knubbtexten är densamma som på vuxenavdelningen, det vill säga de traditionella SAB-rubrikerna. Detta signalerar viss otydlighet när texten på skyltarna inte överensstämmer med texten på knubbarna. Skyltning och text är inte särskilt barnvänlig men systemet ska som sagt revideras inom kort.

Informanten uppfattar det som att många barn försöker söka i katalogen själv.

Barn idag slår sig gärna ned vid sökdatorerna, de tycker att det är kul. Om de ska ha en bok om till exempel kärlek eller sport sätter de sig ned och skriver sport och så får de tvåtusen träffar.¹⁰⁰

Detta visar på barnets vilja att söka själva och lära sig behärska systemet men samtidigt på den begränsade kunskap som barnet har och eventuellt att datakatalogen inte är anpassad efter barn. Informanten anser vidare att datorer idag är väldigt naturliga för barn men att katalogen kan vara lite svår eftersom det finns två steg i katalogen. När man hittat en bok man vill ha måste man klicka en gång till för att se var den finns.

Det är något jag försöker säga till låntagarna att man ska alltid egentligen titta i katalogen. [...] Det är ju en viktig sak faktiskt, ju mer du bryter ut, ju fler ställen du sätter böckerna på, desto viktigare är det att du alltid alltid startar i katalogen. Katalogen blir ju väldigt viktig. Jag startar alltid en sökning i katalogen. Där kan du ju se om boken är inne också, utlånad eller om den finns på något annat bibliotek.¹⁰¹

Informanten i Västerås tycker att det är viktigt att barnet lär sig att hitta och att barnet själv får upptäcka biblioteket. ”Det ligger lite i barns, särskilt ungdomars utveckling, att de själva vill hitta fram. De vill inte gärna fråga någon vuxen.”¹⁰² Man är mån om att barnen ska lära sig hitta i biblioteket. Man har bland annat något som heter boklek då man bjuder in alla sexåringar. De får då ett lånekort och bibliotekarien berättar lite om hur biblioteket. När de är så små är inte det viktigaste att de ska lära sig hitta utan mer att de förstår att det till exempel finns ett system och att böckerna inte står huller om buller. Sedan byggs biblioteksundervisningen på och varje skolklass är i regel på

---

¹⁰⁰ Intervju med informant i Västerås.

¹⁰¹ Intervju med informant i Västerås.

¹⁰² Intervju med informant i Västerås.

biblioteket en gång per termin. Huvudsakligen sker då bokprat då man tipsar om böcker. Barnavdelningen har samarbetat med en skola som ligger bredvid biblioteket då två elever i taget varit i biblioteket och fått en liten genomgång hur böckerna står samt fått hjälpa till att ställa upp böckerna.

Sala stadsbibliotek

Presentation

Sala kommun ligger i norra Västmanland och har drygt 20 000 invånare varav ca 13 000 i centralorten. Det finns ett huvudbibliotek i Sala centrum, tre filialer på landsbygden och en bokbuss. Barnavdelningen och vuxenavdelningen är inte separerad med väggar utan båda avdelningarna befinner sig i samma biblioteksrum. Det finns bara en gemensam informationsdisk som även sitter ihop med lånedisken. Biblioteket har öppet måndag 9.30–20, tisdag–torsdag 9.30–19, fredag 9.30–17 och lördag 10–14.

På biblioteket jobbar fem bibliotekarier, en assistent och en bokbusschafför. Det finns inga barnbibliotekarier eller vuxenbibliotekarier utan alla försöker ta ansvar, hjälper till med inköp etc. Bibliotekarierna har dock olika ansvarsområden, någon ansvarar för programverksamhet, en annan för bokprat och så vidare. Just nu satsar biblioteket extra på att höja kompetensen inom barn- och ungdomslitteratur. Alla bibliotekarier ska därmed läsa in sig extra på barnlitteratur för att bredda kompetensen och kunnandet. Det är viktigt att vara påläst och kompetent inom både barn- och vuxenlitteratur för att kunna hjälpa användarna i så stor utsträckning som möjligt. Alla ska kunna hjälpa både barn och vuxna.

Skönlitteratur

I Sala har man ett något annat förhållningssätt till genreindelning av skönlitteratur för barn än i Västerås och Sollentuna. Skönlitteraturen har tidigare varit genreindelad men detta har man tagit bort. På Hcf och Hcg tog man bort den separata genreuppställningen redan 1998 och genreuppställning på uHc togs bort 2000. Anledningen till detta var att det blev för många ställen att leta på och systemet blev inte så användarvänligt som tanken var från början. Dessutom var man kritisk till en del kategorier. Till exempel märktes

böckerna med tjejer och killar vilket man tyckte var alldeles för begränsande för barnen. Man upplevde det som att böckerna ”stämplades”. Bibliotekarierna i Sala tror att de når fler läsare om man inte har någon form av märkning eller genreuppdelning och de föredrar att de som är ute efter ett speciellt ämne frågar någon av bibliotekarierna. Bibliotekarierna använder ofta katalogen med dess ämnesord vid sökning av skönlitteratur. Det hjälps naturligtvis av att de aktivt lägger in egna ämnesord. De kategorier som man tidigare hade var bland annat spänning, kapitelböcker, spöken, historia, humor, fantasy och klassiker, det vill säga liknande genrer som i Sollentuna och Västerås.

Den rest man har kvar efter genreindelningen är de klisterlappar som finns på framsidan av en del böcker där det står vilken kategori den tillhörde. En sådan märkning sker inte av nya böcker. Märkning av böckernas ryggar är inte aktuellt i Sala eftersom man anser att det kan vara förvirrande med många olika märkningar. Informanten tillstår dock att det kan finnas poänger med ett sådant system. Det skulle kunna förenkla för låntagarna men samtidigt kanske begränsa barnen till en viss sorts böcker eller skrämja bort barn från vissa böcker. Samtidigt kan det förenkla för bibliotekarien om det kommer en hel skolklass som vill ha till exempel spökböcker. Man slipper då slå i katalogen eller ha hela beståndet i huvudet. En annan fördel är att man kan säga åt barnet som vill ha böcker om kärlek att de kan gå ut och leta efter exempelvis hjärtan.

Det finns en kategori som man fortfarande bryter ut och det är hästböcker som har en egen hylla tillsammans med faktaböcker om hästar. Man har nyligen gjort om hyllan och ställt svårare faktaböcker om hästar på vuxenavdelningen samt gallrat ut många gamla böcker från till exempel 70-talet. Anledningen till att hästböckerna separeras är att det kommer ut många hästböcker av många olika författare och dessa böcker är helt inriktade på hästar och ridning. De som läser dessa böcker läser ofta även faktaböcker i ämnet och därför kan det vara bra att samla allt om hästar och ridning på ett ställe.¹⁰³

På Hcf separerar man ”Rim & ramsor”, ”Sagor”, sagoböcker i stort format, småbarnsböcker och bilderböcker. Även bilderböcker om Alfons Åberg, av Elsa Beskow och Astrid Lindgren ställs upp separat, mest för att de tar så stor plats. Man har också en egen hylla för nybörjarläsning som är lite enklare böcker för barn som håller på att lära sig att läsa. Dessa kan dock skilja sig åt ganska mycket vad gäller svårighetsnivå. Vissa böcker är små häften med en

---

¹⁰³ E-post från informant i Sala.

rad på varje sida medan andra kan vara 40 sidor långa. Här får man själv avgöra hur långt man kommit i sin läsutveckling. Barnavdelningen ska göras om för att bättre passa barnen och för att man ska kunna ställa upp böcker på ett bättre sätt.

Hcf (kapitelböcker) och Hcg står ihop och uHc står för sig eftersom man anser att Hcf och Hcg hör ihop. Man har bestämt en tämligen bred åldersindelning för dessa böcker, 7-12 år. Informanten anser att det är bra att ungdomsböckerna står för sig eftersom det som framför allt kan skilja Hcg och uHc åt är att uHc behandlar lite svårare ämnen. Vissa Hcg står också bland uHc också på grund av att de kanske bättre lämpar sig för tonåringar och har ett lite svårare innehåll. Ungdomsböckerna är märkta med Tonår.

Facklitteratur

Facklitteraturen på barnavdelningen är uppdelad i 27 kategorier och varje kategori samlar böcker från flera SAB-klasser. Systemet infördes någon gång innan 1993. Faktaböckerna är främst avsedd för förskolebarn och meningen är att där bara ska finnas lätta faktaböcker som passar barn upp till ungefär 10 år. Skolbiblioteken i kommunen är väl utbyggda och därmed kommer inte skolor och lånar faktaböcker i någon stor utsträckning. Övriga faktaböcker för barn och ungdomar hamnar bland facklitteraturen för vuxna. Det finns också ett ställ för skyltning av faktaböcker och enligt informanten lånas de böcker som exponeras där mer än de som står i hyllan. Vid ungdomsböckerna har man tidigare haft en hylla med ungdomsfakta men nu har man plockat bort de flesta av dessa böcker och placerat dem på vuxenavdelningen. Ett fåtal böcker finns kvar, mest om kärlek och sex.

Bibliotekarierna funderar på vissa förändringar bland faktaböckerna. Bland annat har man diskuterat om man ska ta bort kategorin leksaker som innehåller alltför avancerade böcker, några är till och med på engelska. De vill också finfördela naturvetenskapen lite mer eftersom det ämnesområdet är väldigt stort och det kommer ut många böcker. Biblioteket har också en föräldrahylla med böcker som kan vara av intresse för föräldrar. Denna hylla ligger i anslutning till barnavdelningen.

Vissa kategorier i Sala är stora och ibland går de in i varandra som till exempel "Sverige" och "Historia". Under kategorin Sverige finns böcker om Sveriges historia, varför det blir svårt att veta hur dessa böcker kategoriseras. Dessa kategorier står dock bredvid varandra så det blir ofta inget problem då man har uppsikt över både kategorierna samtidigt. De flesta kategorier har inga underavdelningar även om kategorin "Experiment" borde kunna falla in under

”Naturvetenskap”. Den enda kategorin som har underavdelningar är ”Vilda djur”. På hyllan märks inte detta däremot i katalogen.

Om man jämför kategorierna med SAB-klasserna kan man se att det finns kategorier som innehåller flera SAB-klasser som ”Historia” (J,K,N), ”Samhälle och skola” (E, P, Q, B, O) eller ”Människan” (D, E, V, O). Det finns också kategorier som bara innehåller en SAB-klass till exempel ”Konst och teater” (I). En tredje sorts kategori är där en SAB-klass blivit flera kategorier som ”Hus och hem” och ”Husdjur” (Q) eller ”Däggdjur”, ”Fåglar” och ”Kräddjur” (U).

Övrigt

Det finns skyltar på hyllornas gavlar som talar om vad som finns på hyllan. Skyltarna har samma stil som de som sitter på vuxenhyllorna som också fått en ändrad och ”förenklad” text. Ingen större skillnad finns alltså vad gäller skyltning mellan barn och vuxenavdelningen trots att uppställningen skiljer sig när det gäller facklitteratur.

Informanten uppfattar det som att barnen inte söker själva i katalogen i någon stor utsträckning. Men samtidigt påpekar man att det kan var annorlunda i skolbiblioteken eftersom de har en väl utbyggd verksamhet. De frågar hellre bibliotekarien eller går direkt till hyllan. Om de letar efter något specifikt som spökhistorier så frågar de oftast bibliotekarien. Man bjuder in årskurs fem till biblioteksvisningar och man har även visningar för andra årskurser eller förskolor som efterfrågar det. Biblioteket ansvarar också för bokprat på fem av kommunens skolor.

I Sala lägger man in egna ämnesord. De använder ingen ämnesordlista men menar att det blir relativt likriktat ändå i och med att de använder de ämnesord som följer med posten som bas. Ibland kan man också lägga till ämnesord i efterhand som man tycker borde finnas. Ämnesorden som följer med posten kan ibland kännas alltför avancerade och mer anpassade för vetenskapliga bibliotek och många gånger ändrar man till enklare vokabulär. Detta gäller såväl litteratur för vuxna som för barn. Ämnesorden ersätter i viss mån den genreindelning man hade tidigare på skönlitteratur och personalen jobbar mycket med sökning i katalogen samt egen kunskap om beståndet. Detta sätt att jobba bygger mycket på interaktionen mellan bibliotekarie och barn eftersom barnen inte söker själva med hjälp av ämnesorden.

Dieselverkstadens bibliotek

Presentation

Nacka är en kranskommun öster om Stockholm som har drygt 76 000 invånare. Huvudbiblioteket ligger i Forum Nacka som är en inomhusgalleria och det finns 6 filialer varav jag har undersökt en, Dieselverkstadens bibliotek. Biblioteket som öppnade i september 2002 ska vara en mötesplats för ungdomar och har en ”tydlig ungdomsprofil med fokus på nya medier”¹⁰⁴. På måndagar är biblioteket stängt, tisdag–torsdag är det öppet 11–20, fredag 11–18 och lördag–söndag 11–16.

Biblioteket ligger Nackas nya kulturcentrum Dieselverkstaden som inryms i Atlas Copcos gamla fabrikslokaler i Sickla. Lokalen byggdes 1912 och fungerade bland annat som monteringshall för stora fartygsmotorer. 1999 beslutade man att Dieselverkstaden skulle förvandlas till ett nytt kulturcentrum och idag samsas där bibliotek, konsthall, lokalarkiv, teater, inomhuscenter för klättring, restaurang med mera.¹⁰⁵ Dieselverkstaden ligger i ett expansivt område av Storstockholm där det byggs mycket nya bostäder.

Biblioteket har huvudsakligen två uppdrag, dels ska man vara ett lokalt bibliotek för dem som bor runtomkring och dels ska man vara ett slags övergripande bibliotek för ungdomar i hela Nacka. Biblioteket sorterar organisatoriskt under Kultur Nacka medan de andra biblioteksfilialerna i kommunen hör till stadsbiblioteket. Detta beror på att Dieselverkstadens bibliotek främst hör till Dieselverkstaden och dess verksamhet. I och med detta har man också ett politiskt uppdrag, att samarbeta med de pedagoger som finns i huset. Eftersom biblioteket riktar sin verksamhet till främst barn- och ungdomar har man försökt inrikta sig på de kulturyttringar som finns bland dagens unga. Man har därmed satsat mycket på datorer, spel, musik och film.

På biblioteket finns 6 Internetdatorer och en speldator. Man har ett trådlöst nätverk och tangentbord och pekdon är trådlösa. Man erbjuder även tv-spel och har 4 tv-apparater med spel med vilka man även kan spela i nätverk. Det finns även musikavlyssningsstationer längs väggarna där det finns ett antal skivor att

---

¹⁰⁴ Nacka stadsbiblioteks hemsida, om Dieselverkstadens bibliotek: <http://www.nacka.se/default/PlatsID.2167/vis.1> (hämtad 2003-03-21)

¹⁰⁵ Se Dieselverkstadens hemsida: <http://www.dieselverkstaden.nu>

välja mellan. Man har redan en rätt stor musiksamling trots att biblioteket är så pass nytt. Man handlar företrädevis över Internet och får därför lägre priser på skivor.

Biblioteket har sex anställda biblioteksmedarbetare (egen term). Tre av dem är utbildade bibliotekarier och tre har annan utbildning vilket gör att de tillför en annorlunda kompetens. Det man efterfrågade vid rekryteringen var specialkunskaper om litteraturgenrer som fantasy och science fiction samt musik och film men även kunskaper om kulturen runt dessa ”kulturyttringar”.

Skönlitteratur

Eftersom biblioteket bara har varit öppet i ett drygt halvår har man inte hunnit få så stor samling böcker än. Hcg och Hcf (kapitelböcker) står ihop och hyllorna ramar in barnhörnan. Barnhörnan är avsedd för barn upp till 10–12 år. Efter väggen står tråg med bilderböcker. Sagorummet står fristående, som ett rum i rummet, och de yttre väggarna fungerar som hyllor med böcker. Där finns bilderböcker, ”Böcker för de allra minsta”, ”Lättfakta”, ”Rim och ramsor”, ”Lättläst” (Hcg+Hcf) och ”Sagor”. Eftersom samlingen inte är helt utbyggd än finns god plats på hyllorna för exponering av böckernas framsida. Ungdomsböckerna (uHc) står tillsammans med vuxenböckerna. Man har fått mycket positiv respons på detta särskilt av vuxna som tycker att biblioteket har ovanligt bra böcker. Även ungdomar tycker att det bra. Anledningen till att detta fungerar så pass bra är att biblioteket har en ungdomsprofil vilket gör att man kan anpassa beståndet efter detta.

För vuxen- och ungdomsböckerna har man vissa genrer: deckare, fantasy, science fiction, skräck och klassiker. På barnavdelningen har man inte ställt upp skönlitteraturen i genrer men man har planer på att märka böckerna på ryggarna. Informantens erfarenhet av separerad genreuppställning för barn- och ungdomsböcker är att de böcker som inte genreindelades glöms bort eftersom det är så lätt att gå och ta en bok ur genrehyllan där man vet vad man får. Det är i och för sig lättare att hitta med separat uppställning men svårare att snubbla över något man kanske inte annars skulle låna. Detta gäller enligt informanten alla medier, musiken är till exempel inte heller indelad i genrer.

Vi har inte heller genrat musiken även om det finns en del som skulle vilja att vi hade gjort det. Men det innebär att det är en del äldre som går ut med en hiphop-skiva i handen för att de tycker att det verkar spännande. Och tvärtom, ungdomar som går ut med en klassisk skiva.¹⁰⁶

Man har dock satt upp Wahlströms ungdomsböcker i ett separat ställ som man fått från Wahlströms. Detta är för att man på något sätt vill skilja ut dessa böcker bland annat för att många frågar efter dem.

Facklitteratur

På Dieselverkstadens bibliotek har man valt att inte följa SAB-systemet när det gäller uppställning av böcker och andra medier utan man har konstruerat ett eget system med kategorier. Anledningen är att det ska vara lättare för användarna att hitta. Man anser att SAB-systemet är ett ologiskt hylluppställningssystem, särskilt för ungdomar. Informanten menar att

[...] det är ju ingen ungdom som springer till ekonomi och näringsväsen och letar efter böcker om hundar och katter. Det är ju väldigt logiskt som ett sorteringsystem men för en användare är det ju helt otroligt ologiskt. Det finns ingen logik, man kan inte lista ut att det är under den rubriken som boken finns.¹⁰⁷

När man konstruerade systemet utgick man ifrån ungdomars sätt att tänka och man har försökt sätta sig in i hur de använder och söker i biblioteket. Eftersom ungdomar tänker mycket ämnesvis har man delat upp beståndet i ämneskategorier. Då användarnas intressen och det sätt de söker står i fokus kan systemet ses som ett typiskt *Reader Interest Arrangement*. Systemet arbetades fram ganska snabbt och är ännu inte så genomarbetat som biblioteksmedarbetarna skulle vilja. Det finns därför utrymme för förändring och utveckling. Informanten menar också att det gäller att prova sig fram, det är svårt att bestämma hur det ska vara innan man vet hur låntagarna använder lokalen. Det finns enbart två nivåer i systemet, huvudrubrik och underavdelning. Vissa kategorier är större än andra med fler underavdelningar och vissa har inga underavdelningar alls.

Det finns bara två åldersnivåer i biblioteket, barn och vuxen/ungdom. För mindre barn finns en hylla med lättfakta men den övriga facklitteraturen för äldre barn/ungdomar blandas med facklitteratur för vuxna. Lättfaktahyllan på Dieselverkstadens bibliotek har ingen indelning men där finns inte heller så

---

¹⁰⁶ Intervju med informant i Nacka.

¹⁰⁷ Intervju med informant i Nacka.

många böcker ännu. Bibliotekets policy är att inte köpa in alltför avancerade fackböcker utan det är meningen att de flesta ska kunna tillgodogöra sig innehållet. Man har valt att blanda facklitteratur för vuxna och ungdomar eftersom biblioteket är profilerat på barn- och ungdomar. I och med detta köper man inte in böcker som är alltför avancerade. Undantaget är musik och film där man även köper in avancerad facklitteratur eftersom även det är ett profilerat område på biblioteket. Även om biblioteket sorterar under Kultur Nacka är det med i Nacka stadsbiblioteks nätverk, katalogen är gemensam och man har sändningar mellan biblioteken. Detta möjliggör en profilering eftersom man kan skicka böcker mellan biblioteken.

De andra biblioteken är ju också på ett sätt profilerade kan man säga. I Saltsjöbaden har man satsat mycket på konst och böcker om skärgård även om det inte är lika profilerat som här. Det är ju möjligt om man är med i ett nätverk, och vi behöver inte ha den här enorma satsningen på avancerad facklitteratur. Även om det inte finns fackböcker på superforskarnivå på vårt huvudbibliotek finns ju ändå det de flesta frågar om, eller den nivån.¹⁰⁸

Det finns 26 huvudrubriker på Dieselverkstadens bibliotek. Jämfört med Sala har Dieselverkstadens bibliotek använt samma strategi när det gäller att ta fram kategorier. Det finns i huvudsak tre olika sätt att konstruera kategorierna. 9 kategorier (Filosofi, Religion, Undervisning, Språk, Litteraturkunskap, Matematik, Naturvetenskap, Medicin, Biografier) motsvaras av en SAB-klass. Vissa SAB-klasser har delats upp i flera kategorier som I (Konst, musik, teater och film) som har delats upp i två kategorier: ”Musik/konst” och ”Film/Teater”. Den tredje varianten av kategorier består av flera SAB-klasser som till exempel kategorin ”Länder/Historia” som består av SAB-klasserna J, K, N, B, Q och A. Det finns också exempel på lokala intresseområden som blivit egna kategorier, exempelvis ”Nackasamlingen” och kategorin ”Stockholmiana”. Vidare finns också kategorin ”Båt/skärgård”, böcker som säkerligen är mer efterfrågade i skärgårdskommunen Nacka än i Sveriges inland.

Inom kategorin ”Djur, natur, miljö” finns både vilda djur, husdjur och böcker om naturen. Litteraturvetenskap har blivit Litteraturkunskap medan Naturvetenskap fortfarande är en vetenskap även om böcker därifrån även hamnar i andra kategorier. I den största kategorin ”Länder/historia” samlas

---

¹⁰⁸ Intervju med informant i Nacka.

både geografi och historia för varje land. Man har även underavdelningar som ”Se världen”, ”Riddare & sjörövare” och ”Krig i historien”. En annan stor kategori är ”Samhälle” där man hittar underavdelningar som ”Familjerelationer”, ”Könsroller”, ”Politik & mänskliga rättigheter”, ”Skola/mobbing”, ”Journalistik & mediakunskap”, ”Juridik/bostadsköp” med mera. Man kan märka en tendens att kategorierna till viss del speglar ämnen som är av intresse för ungdomar.

Övrigt

På Dieselverkstadens bibliotek har man ännu inte fått upp några skyltar. Eftersom man har valt att bryta sig loss från SAB-systemet fanns inget färdigt koncept vilket gjort att det tagit lite tid att veta hur man vill ha det. Skyltarna är dock färdiga och levererade och man vet hur man ska sätta dem men man avvaktar till sommaren då man har mer tid. Skyltar kommer att sitta på gavlarna samt ovanför hyllorna. I Nacka strävar man efter det nollhinderbiblioteket vilket går ut på att användaren ska kunna klara sig helt själv i biblioteket. Det ska finnas återlämningsautomat, utlåningsautomat, man ska kunna söka upp den bok man vill ha i katalogen och hitta den sedan i biblioteket, man ska kunna reglera sin skuld med kontokort, reservera böcker och lämna inköpsförslag med hjälp av datorn. På det sättet ska personalen få mer tid för dem som behöver hjälp, exempelvis barnen. En förutsättning för det nollhinderbiblioteket är god skyltning och informanten nämner också att man kommer att kunna koppla en orienteringskarta över biblioteket till katalogposten. På bibliotekets väggar står också med stora bokstäver var man kan hitta Musik, Film och Fakta.

På Dieselverkstadens bibliotek uppfattar informanten inte heller att barnen söker själva i katalogen i någon större utsträckning. Hon anser att det kräver att barnen att rätt bra på att läsa. Många barn frågar personalen men det finns även de som går till hyllan själva. Biblioteket har inte riktigt kommit igång med biblioteksvisningar men alla barn och ungdomar mellan 5 och 19 år i området blev inbjudna till biblioteket under invigningsveckorna. Man försöker dock undvika traditionellt bokprat utan försöker göra något annorlunda. Till exempel jobbar några av biblioteksmedarbetarna på ett program om musik och film på biblioteket. Man samarbetar också som jag redan nämnt med de pedagoger som finns på Dieselverkstaden och har bland annat under hösten haft ett program för gymnasieelever om Shakespeare där flera avdelningar i Dieselverkstaden har medverkat.

På Dieselverkstadens bibliotek jobbar man i team och det är meningen att alla ska ta ansvar. Man har därför inga speciella barnbibliotekarier. De som har specialistkunskaper tar givetvis större ansvar för dessa områden. Man har inte heller inre och yttre tjänst strikt uppdelat utan man delar upp som man tycker att det passar.

Analys

Anledning till förändring

Det finns flera orsaker till att man väljer att försöka ändra hylluppställning och organisation. Sapiie kom fram till fyra olika anledningar till förändring. Dessa var att man bättre ville tillmötesgå användarnas behov, missnöje med det nuvarande systemet, experimentlusta eller yttre faktor som omflyttning eller ombyggnad. Jag skulle vilja påstå att det oftast inte bara finns en bidragande orsak utan man kan ofta se att flera faktorer bidrar till förändring. I Sollentuna initierades förändringen av att barnavdelningen fick en ny chef som var intresserad av dessa frågor. Man var även missnöjd med det befintliga systemet eftersom man ansåg det inte passade barnen. Även en yttre omständighet som ombyggnation medverkade till att en förändring skedde. Samtidigt kan man se den nya uppställningen som ett experiment, ett sätt att prova om det finns sätt att tillmötesgå barnen på ett bättre sätt.

Västerås har också jobbat fram uppställningen av skönlitteraturen genom diverse omflyttningar, ombyggnationer och experimenterande. Även om facklitteraturen inte har berörts ännu finns en strävan efter att bättre tillmötesgå användarnas behov. Här kommer barnet att sättas i centrum vilket är en följdaktig riktning som väl stämmer överens med de rekommendationer svensk Biblioteksforening har arbetat fram. Att Dieselverkstadens bibliotek är alldeles nyöppnat öppnar många möjligheter att organisera samlingarna på ett annorlunda sätt. Det finns ingenting att förändra vilket gör att det blir lättare att börja från noll. Dieselverkstadens bibliotek har dessutom inte bara bibliotekarieutbildade medarbetare och dessa medför möjligen en annat sätt att se på uppställning och organisation av samlingarna.

Skönlitteratur

Det finns olika sätt att klassificera och dela in skönlitteratur i kategorier. Undersökningsbiblioteken visar på tre olika sätt: man kan ha separat hylluppställning, märkning på bokryggarna eller notation i katalogen i form av ämnesord.

Att ställa upp böckerna i genrer medför både för- och nackdelar. fördelar är att det blir lättare för barnen att hitta och de blir mer självständiga och självgående i biblioteket. ”Enkla” frågor om till exempel roliga böcker, spökböcker och så vidare kan minskas vilket medför att bibliotekarierna kan ägna sig åt andra mer komplicerade frågor. Nackdelen är att vissa barn inte kommer vidare utan enbart fastnar i en kategori eller genre. De genrer och kategorier som är populära och efterfrågade bryts ut medan de böcker som inte faller inom dessa ramar ställs upp löpande. Det gör att dessa böcker lätt glöms bort och kanske även väljs bort. En annan nackdel med separat genreuppställning är att enbart en aspekt av boken kan fokuseras, finns det andra teman får dessa läggas in som ämnesord i katalogen. I och med att varje kategori ställs upp separat förlorar man även en viss effekt av serendipity. Detta beror på att man inte behöver söka igenom hela samlingen utan kan koncentrera sig på den genre man är intresserad av.

Baker & Shepherd har som jag nämnde i teorikapitlet tre principer för skönlitteratur vilka är att låntagarna ska kunna hitta den typ av litteratur de vill ha, litteraturen ska kunna delas upp i breda ämnen och låntagarna ska kunna hitta böcker de kanske annars skulle missa. Genreuppställning uppfyller de två första principerna medan det blir svårare att hitta något oväntat, det vill säga få en serendipity-effekt. Att enbart använda ämnesord i katalogen försvårar browsing av hyllorna vilket också minskar serendipity.

Däremot kan man se att märkning av bokryggarna uppfyller alla tre krav som Baker & Shepherd ställer. Om man enbart märker bokryggarna med symboler utan att ställa upp genrerna separat måste man söka igenom hela samlingen och kan därmed upptäcka en intressant titel man kanske inte hittat om man enbart sökt i genreuppställning. Detta medför en hög grad av serendipity. Att märka med symboler passar även barns sätt att tänka då det bildliga ofta tilltalar barnen bättre än text. Märkning av bokryggar möjliggör även viss dubbelklassning då flera symboler kan fästas på samma bokrygg. Om man kompletterar märkningen med ämnesord i katalogen torde detta ge många sökingångar och sökmöjligheter både för barn och vuxna. Att komplettera en klar och tydlig hylluppställning med en lika klar och tydlig och lättförståelig

katalog torde underlätta för barnen att hitta böcker som är av intresse men även böcker man oväntat fångar intresset. Detta borde också underlätta för bibliotekarierna och andra vuxna som söker barnlitteratur.

Eftersom man i Sala tagit bort genreuppställning blir ämnesord, personalens kompetens och bibliotekets bemanning viktigare. Om man inte kategoriserar skönlitteraturen ställer det högre krav på både personal och bibliotek. Sala är ett tämligen litet bibliotek och att inte ha någon indelning alls fungerar möjligen bättre på ett litet bibliotek än ett stort. Samtidigt gör denna icke-klassifikation att det blir svårare för barnen att vara självständiga i biblioteket. En annan anledning kan vara att under den tid som systemet med genreindelning användes var inte katalogen tillräckligt snabb/utbyggd vilket gjorde att det tog tid att slå upp var en bok var placerad.

Om man ser till Lena Lundgrens sammanfattning av hur barn frågar korresponderar hylluppställningen i Västerås tämligen väl med detta. Dels använder man sig av upplevelseord i kategorierna (roligt, spänning och skräck) och dels har man kategorin långserier samt underlättar för barnen att hitta böcker som liknar varandra. Det underlättar för både barn, föräldrar och bibliotekarierna, särskilt i de fall där bibliotekarierna ej är så bekant med beståndet. Nackdelen är dock att de böcker som inte ställs upp i genrer har fått en mindre framträdande plats i rummet då genrerna står närmast ingången. Det gör det löpande beståndet än mer anonymt särskilt eftersom valet av genrer baseras på de mest efterfrågade och populära böckerna.

I Sollentuna är skönlitteraturen uppdelad på flera sätt. Dels har man många genreuppställningar och dels skiljer man på Hcf, Hcg och uHc på ett sätt som inte sker på de övriga biblioteken. I och med de suddiga gränserna mellan de olika åldersindelningarna kan detta bidra till en ökad förvirring var man ska leta. Detta kräver en bra och tydlig katalog så att man med lätthet kan se var en bok finns.

När det gäller hur man blandar de olika åldersklasserna (Hcf, Hcg och uHc) är det svårt att dra några slutsatser. Detta kräver att man mer ingående studerar barns kognitiva utveckling samt sätter sig in i problematiken med åldersindelning och gränsdragningar däremellan. Man kan dock sluta sig till att biblioteken använder olika principer för åldersindelning och detta beror kanske på hur biblioteket används och vilka åldrar som dominerar. Det kan också bero något på att man ser olika på barn och ungdomars utveckling. En faktor kan också vara bibliotekets och samlingens storlek. Frågan är om man ska ställa upp varje åldersklass för sig eller om man ska blanda vissa men denna fråga håller jag öppen.

I Sollentuna är bilderböckerna indelade i fler kategorier än kapitelböcker. Bilderböckerna riktar sig främst till förskolebarn och dessa barn kan inte själva läsa och har därmed svårt att söka i och använda biblioteket på egen hand. Målgruppen för indelningen av bilderböcker måste därför vara de vuxna som söker bilderböcker i vissa ämnen eller teman. Enligt informanten i Sollentuna frågar många vuxna efter bilderböcker i olika ämnen. Det sätt som bilderböckerna förvaras motiverar en genreuppställning. Bilderböckerna ställs inte upp i hyllor med ryggen utåt utan förvaras i lådor så att man måste bläddra igenom böckerna för att se vad som finns. Böckerna ställs oftast upp i alfabetisk ordning efter författarens efternamn men detta följs inte alltid strikt inom bokstaven. Både som vuxen och barn kan man ha nytta av separerad uppställning av bilderböcker. Barn lär sig snabbt var de böcker de är intresserade av finns. Om man ser till Kuhlthaus beskrivning av *early childhood* där det viktigaste är att läsa för barnen och exponera dem för böcker kan man rättfärdiga att uppställningen snarare anpassas till vuxna än barnen själva. Barnens behov i denna ålder är att de vuxna måste hjälpa dem i deras biblioteksanvändande hur barnvänlig hylluppställningen och klassifikationen än är. I den senare delen av förskoleåldern kan barnen dock lära sig var material som de tycker är intressant finns vilket motiverar en viss anpassning till barnen.

Datoriseringen minskar behovet av genreuppställning men ökar samtidigt möjligheterna. I och med datoriserade kataloger har ämnesord tagit över klassifikationskodernas uppgift att öka tillgängligheten på litteraturen. Datakatalogen med sina ämnesord minskar låntagarnas behov av genreuppställningen/intressekategorier eftersom man kan söka fram skönlitteratur efter ämne. Risken är dock att man får alltför många träffar och måste gå till flera olika ställen för att se om böckerna man hittat kan vara något att ha. Att man får alltför många träffar kan vara en anledning till att barnen inte använder sig av katalogen i så stor utsträckning. Barnet måste sedan ändå hitta till hyllan för att se om boken i fråga är något att ha. Man måste kunna minnas flera böckers författare och titlar om man inte vill springa fram och tillbaks till datorn.

Datoriserade kataloger ökar möjligheten att ställa upp samlingarna annorlunda eftersom det är lätt att i katalogen se var en bok är placerad samtidigt som det ger möjlighet för låntagarna att söka igenom hyllorna. På det sättet är dagens kataloger en förutsättning för att kunna ställa upp böcker efter genre eftersom man lätt kan få reda på var boken står.

Facklitteratur

Fördelen med och anledningen till en ändrad uppställning av facklitteraturen är enligt alla bibliotek att det ska vara lättare att hitta för barnen. Man nämner också att SAB-systemet är ologiskt och svårgripbart för barnen.

Jag har i min undersökning funnit två sätt att förändra hylluppställning av faktaböcker. Det första alternativet är att förenkla det befintliga klassifikationssystemet, i det här fallet SAB-systemet. I Sollentuna har man utgått ifrån SAB-systemet men ändrat rubriker och knubbtex till mer barnvänligt vokabulär samt försökt omklassificera böcker så att de hamnar mer logiskt i systemet. Ett problem i Sollentuna är att vissa huvudsignum är överordnade men andra inte fungerar som överordnade inom sin klass. Till exempel står Q för ”Pengar och frimärken” medan Qca är ”Mat”. I övrigt följer man i Sollentuna SAB-systemet i stort men man har bytt ut systemets termer till mer barnvänliga ord. Man har också försökt lyfta fram områden som intresserar barn mer än vuxna. Kategorier som i SAB-systemet kanske är lite mer perifera har fått en mer framträdande plats, till exempel dinosaurier och experiment.

Det andra sättet att gå tillväga är att bilda nya kategorier som är mer logiska för användarna. Antingen kan dessa nya kategorier ha över- och underordnade avdelningar som i Diesilverkstadens bibliotek. Kategorierna kan också som i Sala befinna sig på samma nivå utan underavdelningar. Böckerna ställs upp i dessa nya kategorier men behåller klassifikationskoden i katalogen vilket gör att de blir sökbara även genom SAB-systemet. På detta sätt använder man sig av två parallella system där det ena är mer publikt och det andra snarare används internt och i katalogen. Om man använder detta sätt att ordna materialet kan man anpassa uppställningen både efter barnens sätt att söka och lyfta fram barnens speciella intresseområden. Systemet kan göras mer logiskt för barnen (och vuxna). En nackdel med ett eget system är att det inte blir universellt. Faran med att varje bibliotek skapar sitt eget system är att det blir förvirrande för användarna när de kommer till ett nytt bibliotek. Fördelen med SAB-systemet är att det är lika över hela landet vilket gör att biblioteken känns enhetliga och förenklar för användarna som bara behöver lära sig ett system. Flera av informanterna menar att det finns ett behov av ett mer generellt klassifikationssystem som är anpassat till barnbiblioteken. Man kan dock också märka en viss missnöjdhet med SAB-systemet även för vuxna varför det kanske egentligen är hela SAB-systemet som borde göras mer användarvänligt, både för barn och vuxna. Då man i Diesilverkstadens bibliotek kategoriserar

facklitteraturen både för vuxna och barn/ungdomar har man redan tagit ett steg i den riktningen.

Att facklitteraturen för äldre barn är integrerad med facklitteraturen för vuxna både Sala och i Dieselvekstadens bibliotek medför både för- och nackdelar. Fördelen är att det blir färre ställen att leta på och många gånger skiljer det kanske inte så mycket vad gäller svårighetsgrad mellan facklitteratur för äldre barn och vuxna. Eftersom biblioteket i Dieselvekstaden är profilerat på barn- och ungdom köper de inte in alltför avancerad facklitteratur. En annan faktor som bidrar till att det är möjligt att blanda facklitteraturen åldersmässigt är att man har frångått SAB-systemet för all litteratur. Man har försökt att anpassa sig efter hur barn och ungdomar tänker vid uppställning eftersom biblioteket riktar sig särskilt till dessa grupper. Här får de vuxna anpassa sig till barn och unga och inte tvärtom som sker på många andra bibliotek.

Sala och Dieselvekstaden liknar varandra också i att biblioteken är relativt små där både barn- och vuxenavdelningen finns i samma rum. Därmed behöver man inte förflytta sig några längre sträckor. Ett problem i Sala kan dock vara att man har olika system för facklitteraturen för barn och facklitteraturen för äldre barn/ungdomar och vuxna. Om man rör sig mellan systemet kan detta uppfattas som förvirrande.

När försök med mer användarvänlig hylluppställning initierades, till exempel i Storbritannien i början av 1980-talet, var det på grund av att den dåvarande kortkatalogen var alldeles för svår och man ville göra materialet mer lättillgängligt. Detta gäller kanske inte i lika hög utsträckning idag, men trots att katalogerna har blivit mer användarvänliga finns ett behov av att även göra uppställningen mer lättillgänglig. Detta hänger ihop med en strävan att användarna ska kunna klara sig alltmer själva i biblioteket. Om användarna ska kunna bli mer självständiga i biblioteket krävs en anpassning till de behov som användarna har. I och med att användarna ska bli mer självständiga i biblioteket är det inte bara viktigt att den fysiska organisationen av materialet och sökverktygen är användarvänliga. Man måste också se till att användarna lär sig använda dessa verktyg. Ett krav för *Reader Interest Classification* torde vara en klar och tydlig katalog där man ser på vilken hylla boken står men detta gäller egentligen även hylluppställning efter klassifikationssystemet.

Dagens kataloger möjliggör att man kan ställa upp böcker i ett system och klassificera i ett annat. Kanske finns det ett behov av att ha kvar den noggranna klassifikationen internt för bibliotekarier. För barn är klassifikationskoder något abstrakt och ogripbart men möjligen kan bibliotekarier och andra vuxna ha nytta av att klassifikationssystemet för barn- och ungdomslitteratur är

detsamma som för vuxenlitteratur och att detta system gäller generellt för hela landet som SAB-systemet. Frågan är sedan om man ska ha ett publikt sätt att presentera materialet och ett internt för bibliotekarier eller om detta enbart krånglar till det. I både Sala och på Dieselverkstaden har man idag i praktiken dubbla system i och med att böckerna är klassificerade enligt SAB-systemet i katalogen. På Dieselverkstaden måste detta ske eftersom man är en del i större nätverk av bibliotek som använder SAB-systemet både för klassifikation och för hylluppställning. Det står enligt min åsikt relativt klart att SAB-systemet inte passar barnen men kanske borde man även förenkla vuxenavdelningens uppställning av material.

Övrigt

Ämnesord

Eftersom barnen inte använder katalogen i någon större utsträckning kan man inte säga att ämnesorden spelar någon roll för barnens egna sökningar. Ämnesorden får betydelse först då man behärskar att använda katalogen ordentligt. De som drar mest nytta av ämnesorden är troligen bibliotekarier och andra vuxna.

Lena Lundgren poängterar vikten av att indexera barnlitteratur på ett barnvänligt sätt och att man även ska indexera skönlitteratur. Detta görs idag av bland annat Bibliotekstjänst men frågan är om det är tillräckligt. Enligt Lundgren bör en grundindexering ske centralt och lokala tillägg göras efter behov. ”Skönlitteraturen skiljer sig från facklitteraturen bl.a. på det sättet att indexeringen måste ske i nära samband med referensarbetet. Man måste lyssna på dem som frågar och hur de frågar.”¹⁰⁹ En lokal indexering kan alltså fylla en viss funktion eftersom man på det enskilda biblioteket vet hur barnen frågar just där. I och med den kompetens och tysta kunskap som många barnbibliotekarier besitter kan bibliotekarien lokalisera en bok man ”vet” stämmer in på barnets fråga men som man inte hittar i katalogen med något bra ämnesord. Det kunde vara till stor hjälp om man då kunde lägga in ett passande ämnesord i katalogen. Ämnesorden borde också anpassas mer efter barns sätt att fråga. Varje bibliotek är unikt på det sättet att organisationen av

---

¹⁰⁹ Lundgren 2000:b, s. 63.

samlingarna skiljer sig även om det finns många likheter. De olika biblioteken kan därför ha olika behov av ämnesord varför det också vore en poäng att lägga till lokala ämnesord. På de undersökta biblioteken var det bara Sollentuna och Sala som lade in egna ämnesord och detta torde även ha att göra med traditionen av att lägga in egna poster.

Skyltning/exponering

Hur mycket man exponerar böckerna beror till viss del på hur mycket plats man har i hyllorna. Om man har mycket utrymme finns möjlighet för ökad exponering. Både i Västerås och Nacka exponeras många böcker med framsidan utåt. I Nacka har man ännu inte byggt upp hela sitt bestånd vilket gör att man har gott om plats i hyllorna för exponering. I Sala finns snurrställ där böckerna visas upp med framsidan utåt och bibliotekarierna påpekar också att de exponerade böckerna lånas mer. Alla de undersökta biblioteken uppmärksammar vikten av exponering med hjälp av utställningar, exponeringsställ eller exponering i hyllan vilket forskningen visar är viktigt för att främja barns läsande. Undersökningar visar också att exponering av böcker ger ett positivt resultat för utlåning.

Genom projekt som *GÖK-projektet* och *Kampen-projektet* har man provat olika sätt att arbeta med uppställning och exponering. Även vid *Reader Interest Arrangement* är exponering en viktig del av uppställningen av böcker och annan media. Att man ändrar hylluppställning innebär inte bara att man förändrar hur böckerna ställs upp i förhållande till varandra och ämne utan också hur de visas upp. För att skapa en browsingvänlig miljö bör böcker exponeras på ett sätt som fångar barnens/låntagarens intresse. I de undersökta biblioteken görs detta genom att ställa upp vissa böcker med framsidan utåt i hyllan, i ett skyltställ eller utställning av böcker kring ett tema. Detta är en viktig del i att få barnen att uppmärksamma böcker och hitta något de tycker är intressant. Att böckerna exponeras med framsidan utåt underlättar browsing och gör att man lättare fastnar för något intressant trots att man kanske inte var ute efter just den boken/det ämnet. Exponering betyder mycket både för barnens möjligheter till browsing och ger en hög grad av serendipity.

Skyltning är också viktigt och här måste man tänka på att det är barnen som ska bli hjälpta av skyltsystemet. Därmed är en anpassning till barnens behov ett bra sätt att hjälpa barnen att hitta själva i biblioteket. Bilder och symboler är ett bra sätt att komplettera text eftersom barn ofta har bättre minne för bilder och konkreta symboler än text och bokstäver. Detta exemplifieras i

Sollentuna med de konkreta och påtagliga symboler de har på hyllorna. Bra skyltning underlättar för barnen, det gör det lättare att hitta tillbaka till hyllan som bibliotekarien visade dem. Första gången behöver bibliotekarien kanske visa dem var boken de efterfrågar står och bilder, symboler och bra skyltar gör att barnen lättare hittar tillbaka nästa gång.

Bibliotekariens roll

Om hylluppställningen görs mer användarvänlig förändrar det till viss del bibliotekariens roll. Bibliotekarierna slipper de enkla frågorna och kan koncentrera sig på svårare frågor och pedagogiska aspekter. Därmed kan man satsa mer på utbildning och grundlägga kunskaper för framtida biblioteksanvändning. I och med att bibliotekens resurser minskar måste man kanske acceptera att biblioteken inför mer användarvänliga och självinstruerande system och att dessa till viss del ersätter personlig hjälp. Interaktionen mellan barn och bibliotekarien är dock viktig och man kan inte helt ersätta bibliotekarien med självförklarande system. Bibliotekarien besitter en tyst kunskap som inte datorerna ännu klarar av och de vet hur man ska möta barn på ett bra sätt. Man måste även anpassa kraven på barnen efter ålder och mognad. Detta visar bland annat Kuhlthau i sin artikel om hur barn i olika åldrar fungerar olika i biblioteket. Om bibliotekarien sätter sig in i barnens utveckling och möjligheter att använda biblioteket självständigt borde detta ge positiva resultat. Barnbibliotekarier idag är ofta mycket insatta i barnlitteratur och barns sätt att söka och använda biblioteket och denna kunskap borde kunna tas tillvara.

Kerstin Rydsjö nämner i sitt kapitel i *Barn frågor* att det sociala mötet mellan barn och bibliotekarie är viktig samt att det även är viktigt att biblioteket har en vänlig atmosfär där barnet känner sig välkommer. ”Det sociala mötet handlar om ett samspel mellan hur rummet är utformat, vilka signaler det ger till barnet, och hur barnet blir bemött av personalen.”¹¹⁰ Detta sociala möte kan komma i kläm i och med att man tvingar barnen att bli alltmer självständiga i sitt sökande. Hur viktig blir egentligen bibliotekarien om man strävar efter att barnen ska bli självständiga i så stor utsträckning som möjligt? Bibliotekarierna på de undersökta biblioteken och forskningen hävdar att det sociala mötet mellan bibliotekarie och barn är viktigt. Samtidigt är det viktigt

---

¹¹⁰ Kerstin Rydsjö (2000) “Referensarbete för barn – en litteraturöversikt” i *Barn frågor - kan biblioteket svara* s. 29 f.

bland annat av ekonomiska skäl att barnen ska kunna sköta sig själva i så stor utsträckning som möjligt.

Barns sökning

Barn använder sig gärna av browsing för att leta efter böcker vilket gör det viktigt med en browsingsvänlig hylluppställning. Barn har ofta bra minne för var böckerna står vilket gör att de ofta bara behöver fråga första gången de letar efter böcker i det ämnet. Det gäller dock att det finns ett intresse. Barnet lär sig ofta bara när det finns ett uttalat syfte, man vill ha reda på var böckerna om det ämne man efterfrågar finns men det är svårt att ta till sig var böcker om något man tycker är ointressant finns.

Det finns två utgångspunkter när man diskuterar barn och hylluppställning. En utgångspunkt är att barnen ska hitta lättare och den andra är att man lyfter fram de områden som särskilt de områden som intresserar barnen. Den ena utgångspunkten utesluter egentligen inte den andra men olika förhållningssätt innebär olika sätt att ändra i hylluppställningen. Att barnen ska hitta lättare kanske genom att man ändrar vokabulär på skyltar och dylikt eller/och att man förenklar det ursprungliga klassifikationssystemet, som i Sollentuna. Det andra alternativet kräver lite mer arbete i och med att man måste identifiera vad som skiljer barnens intresse från de vuxnas. Uppställningen måste ske genom någon form av kategorier, eventuellt kan man bryta ut de områden som är intressanta och låta resten stå kvar löpande. Detta blir mer en *Reader Interest Arrangement* i och med att man bryter ut de kategorier som är av intresse för användarna. Detta sker med skönlitteraturen när de ställs upp efter genre.

I de undersökta biblioteken (förutom Västerås) har uppställningen av facklitteraturen båda utgångspunkterna. Man vill att det ska vara lättare för barnen att hitta samtidigt som man försöker lyfta fram de områden som barn intresserar sig extra för. Särskilt gäller detta i Nacka och i Sala där man har kategorier istället för SAB-klasser. Även i Sollentuna försöker man lyfta fram barns speciella intressen även om man är mer styrd av SAB-systemet. Genomgående kan man se att djur är ett stort område vilket speglar barns intresse. ”Vilda djur” är till exempel det enda kategorin som har underavdelningar i Sala. I Sollentuna har man en särskild djurhylla med böcker om både husdjur och vilda djur. Andra intresseområden som intresserar barn mer än vuxna är dinosaurier som får egna knubbar på barnavdelningarna medan vuxenavdelningen sorterar dessa böcker under ”Geologi och paleontologi”.

Man kan se olika anledningar till att barnen ska bli mer självständiga i biblioteket. Bibliotekets resurser är ständigt i behov av att revideras och det finns resurser, både ekonomiskt och personellt att spara på att användarna blir mer självständiga i biblioteksanvändningen. I och med att de som kan klara sig själva gör det kan man frigöra resurser för de grupper som behöver mer hjälp och man kan satsa mer på utbildning.

Barn söker inte själva katalogen i någon större utsträckning. Kuhlthau menar att de inte är kognitivt mogna för det förrän i tonåren. Man får dock inte underskatta användarnas ändrade kompetens. Datorer är idag något självklart för de barn som växer upp och om katalogen barnanpassas kanske barnen i framtiden kommer att använda den i större utsträckning. I traditionella hylluppställningssystem krävs idag att man använder katalogen för att hitta till exempel "Husdjur" under avdelningen "Ekonomi och näringsväsen". Om man som barn inte är kognitivt mogen för lyckade katalogsökningar är det snudd på omöjligt att finna hyllan utan hjälp. Här har barnanpassad hylluppställning en klar fördel.

Slutsats

Om barnen ska lära sig hitta lättare i biblioteket och bli mer självständiga i sitt informationssökande och biblioteksanvändning måste man ta hänsyn till alla de faktorer som spelar in i barnens uppfattning av biblioteket. Man måste se till helhetsintrycket och hur barnen upplever biblioteket och dess miljö. Lokalen måste inbjuda och stimulera till det självständiga sökandet, personalen måste samtidigt vara kompetent och kunna möta barnen på ett bra sätt. Hylluppställningen måste vara lättförståelig men ändå ha en bakomliggande struktur. Katalogen måste bättre anpassas efter barnen och övergången mellan katalog och hylla måste förenklas. Alla dessa perspektiv måste vara tillfredsställande och det är svårt att se att något är viktigare än det andra. Det är viktigt med anpassad hylluppställning men det är lika viktigt med bra personal och en inbjudande miljö. I och med att barn ofta inte är kognitivt mogna för att söka i katalogen är det viktigt med barnanpassad uppställning eller klassifikation av materialet. Möjligheter till browsing betyder mer på barnavdelningen eftersom minskad användning av katalogen leder till ökat behov av browsingvänlig biblioteksmiljö.

Ingen av de undersökta biblioteken fungerar som skolbibliotek och därmed behöver man inte ha perspektivet att biblioteket ska fungera som en lärande

miljö. Biblioteket blir snarare vardagsrum där man kan ägna sig åt fritidsaktiviteter och informationssökning av eget intresse. Detta gör att intresset för att lära sig hur biblioteket fungerar också är frivilligt vilket gör den uppgiften tacksammare på ett folkbibliotek än ett skolbibliotek.

Genom att uppmuntra barnen till självständigt sökande men samtidigt inte neka dem den hjälp de vill ha kan man få barnen att så småningom använda de verktyg som finns. Som informanten i Sollentuna säger gäller det att se till att barnen upplever att de kan hitta själva och att det känns tillfredsställande för dem. Det är viktigt för framtiden att de ska känna att biblioteket är ett ställe för dem och att de känner att de hittar och klarar sig själva men att det också finns bibliotekarier som man kan fråga.¹¹¹

Att anpassa hylluppställning och klassifikation mer efter barnens förutsättningar gör det lättare för barnen att hitta. Om barnen blir mer självständiga i biblioteket kan man bättre ta tillvara de personella resurserna, man kan satsa framåt och jobba mer med till exempel planering av utbildningsinsatser. Man får dock inte glömma bort att den mänskliga kontakten är viktig och interaktionen mellan barn och vuxna är betydelsefull för barns lärande och utveckling.

---

¹¹¹ Intervju med informant i Sollentuna.

Sammanfattning

Denna uppsats handlar om alternativ hylluppställning och klassifikation på barnbibliotek. Syftet är att ta reda på hur man kan förändra hylluppställning på barnavdelningarna och varför man gör det. Uppsatsen baseras på undersökningar av barnavdelningarna på fyra folkbibliotek, Sollentuna, Västerås och Sala stadsbibliotek samt Diesilverkstadens bibliotek i Nacka. Jag har tittat på hylluppställning och klassifikation av både skönlitteratur och facklitteratur men även andra verktyg som hjälper barnen i bibliotek. Dessa är ämnesord, skyltning och exponering, katalogen och bibliotekariens roll. Jag försöker i uppsatsen förena forskning om klassifikation och hylluppställning med forskning om hur barn söker och barn som biblioteksanvändare.

Anledningen till förändrad hylluppställning och klassifikation är hos alla de undersökta biblioteken att det ska vara lättare för barnen att hitta, materialet ska vara mer lättillgängligt och sökbart på ett enkelt sätt. SAB-systemet ses som ologiskt för barn och terminologin för svår. Yttre faktorer som ombyggnad, flytt och personalbyten hjälper till för att initiera en förändring.

När det gäller skönlitteraturen har jag funnit olika sätt att klassificera eller kategorisera skönlitteraturen. Man kan ställa upp böcker efter genre, märka bokryggar med symboler eller använda ämnesord i katalogen. Anledningen till att klassificera skönlitteraturen är att det ska vara lättare för barnen att hitta, det hjälper särskilt de barn som inte är så vana vid biblioteket och kan fungera läsfrämjande. Nackdelen är att indelningen kan begränsa barnen att enbart läsa en sorts böcker, det bestånd som inte hamnar i någon genre glöms lätt bort, böckerna ”stämplas” och det kan vara förvirrande med olika hyllor att leta på eller olika märkningar att hålla reda på.

Vid ändring av facklitteratur kan man antingen förenkla det existerande systemet eller konstruera ett nytt. I de fall där man konstruerat ett nytt system liknar det många gånger SAB-systemet eftersom man har utgått ifrån detta. Nackdelen med egna system är att det blir svårt att samordna systemen mellan olika bibliotek.

Övriga faktorer som spelar in i barnens sökningar är exponering av böcker och enkla, tydliga skyltar som gärna får kompletteras med bildliga symboler. Även bibliotekariens kompetens och kunskaper och bemötande av barnen spelar in i barnens uppfattning om biblioteket. Ämnesorden som läggs in i katalogen köps i de flesta fall in centralt men ändras på några bibliotek så att de bättre ska passa användarna. Ämnesorden används dock främst av bibliotekarier och andra vuxna men om katalogerna barnanpassades mer skulle kanske barnen också använda sig av katalogerna i större utsträckning. Barns biblioteksanvändning kan delas in i olika stadier och inte förrän i tonåren kan barn använda katalogen på ett korrekt sätt. Detta gör att det blir viktigare med en barnvänlig biblioteksmiljö och hylluppställning som uppmuntrar browsing.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt material i uppsatsförfattarens ägo

Utskrifter av inspelade intervjuer med:

Informant på Sollentuna bibliotek, 2003-02-26.

Informant på Västerås stadsbibliotek, 2003-03-13.

Informant på Sala stadsbibliotek, 2003-03-19.

Informant på Diesilverkstadens bibliotek i Nacka, 2003-03-25.

E-post från informant i Sollentuna 2003-04-17.

E-post från informant i Västerås 2003-04-22.

E-post från informant i Sala 2003-04-29.

E-post från Bibliotekstjänst 2003-04-29.

Biblioteket - ett ställe att längta till! Målsättning för barn- och ungdomsavdelningen på huvudbiblioteket i Sollentuna kommun.

Målsättning för Västerås stadsbiblioteks barn- och ungdomsverksamhet, 2003-01-07.

Tryckt material och elektroniska källor

Ainley, Patricia & Totterdell, Barry (red), *Alternative arrangement: New Approaches to Public Library Stock* (London 1982).

Baker, Sharon L & Shepherd Gay W, "Fiction Classification Schemes: The Principles Behind Them and Their Success" *RQ (Reference Quarterly)* 27, 1987:2, s. 245-251.

Beghtol, Clare, *The Classification of Fiction: The Development of a System Based on Theoretical Principles* (Metuchen N.J. 1994).

Benito, Miguel, *Kunskapsorganisation: En introduktion till katalogisering,*

- klassifikation och indexering* (Borås 2001).
- Berglund, Marianne & Fridlund, Gert-Ove, "GÖK-projektet bör stoppas", *Bibliotek i samhälle* 1992:1 s. 13–19.
- Berntsson, Göran, *Klassifikation enligt SAB-systemet* (2. uppl) (Borås 1997).
- Blomberg, Christina, *Att bryta sig loss från SAB-klassifikationen*.
Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid Bibliotekshögskolan i Borås, nr 1999:12.
- Borgman, Christine L & Hirsch, Sandra G. & Walter, Virginia A. "Children's Searching Behavior on Browsing and Keyword Online Catalogs: The Science Catalog Projekt", *Journal of the American Society for Information Science*. 1995:46(9) s. 663–684.
- Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* (Lund 2000).
- Dieselverkstadens hemsida: <http://www.dieselverkstaden.nu>.
- Dixon, John (red), *Fiction in libraries* (London 1986).
- Enarsson Ann & Heinlaid, Lone, *När SAB-systemet möter verkligheten: en studie av SAB-systemet med utgångspunkt i hylluppställning på svenska folkbibliotek*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid Lunds universitet, nr 1997:6.
- Eriksson, Anna Birgitta, "Barnbibliotekets uppgifter" i *Barnspåret, Idébok för bibliotek* (Lund 1994) s. 43–46.
- Eriksson, Malgorzata, *Hur barn hittar rätt på bibliotek eller barn som informationssökare*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid Bibliotekshögskolan i Borås, nr 1998:1.
- Hedin, Erik, "Det olycksaliga Gökprojektet" *Bibliotek i Samhälle*, 1992:1 s. 9–12.
- Hirsch, Sandra G, "Children's Relevance Criteria and Information Seeking on Electronic Resources" *Journal of the American Society for Information Science* vol 50, 1999:14, s. 1265–1283.
- Hjortsæter, Ellen, *Ämnesordskatalogisering* (Lund 1994).
- Holmqvist, Hans m.fl., *Kampenprojektet : en studie av fem bibliotek på uppdrag av Statens kulturråd* (Borås 1994).
- Jansson, Eiler, *Ämnesord- kompass i bokskogen: ämnesord för barn* (Stockholm 1994).
- Klassifikationssystem för svenska bibliotek*, 7 uppl. (Lund 1997).
- Kompass i bokskogen – teaurus för återsökning av barn- och ungdomslitteratur*, 2. uppl (Lund 2002).

- Kuhlthau, Carol Collier, "Meeting the Information Needs of Children and Young Adults: Basing Library Media Programs on Development States" *Journal of Youth Services i Libraries*, 1998:1 s. 51–57.
- Limberg, Louise, Hultgren, Frances & Jarneving, Bo, *Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt* (Stockholm 2002).
- Loose, Robert M, "How to Study Classification Systems and their Appropriateness for Individual Institutions" *Cataloging and classification quarterly*, vol 19, 1995:3–4, s. 45–58.
- Lundgren, Lena (red), *Barn bibliotek datorer: Rapport från ett projekt* (Stockholm 1995).
- Lundgren, Lena, *Biblioteken och barns kunskapande: En undersökning av referensarbetet på två barn- och ungdomsavdelningar*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid bibliotekshögskolan i Borås, nr 1997:24.
- Lundgren, Lena, "Barn frågar på bibliotek" i *Barn frågar – kan biblioteket svara? Om referensarbete för barn och ungdomar* (Stockholm 2000) s. 33–57.
- Lundgren, Lena, "Barn beskriver böcker" i *Barn frågar – kan biblioteket svara? Om referensarbete för barn och ungdomar* (Stockholm 2000) s. 57–71.
- Maltby, Arthur, *Classification in the 1970s: A second look* (London 1976).
- Mannerheim, Ylva, "Det är personalen som gör biblioteket", *Biblioteksbladet* 1993:3 s. 86.
- Marcella, Rita & Newton, Robert, *A New Manual of Classification* (Aldershot 1994).
- Mauthe, Linda & Skön, Malin, *Pippi på OPAC: En litteraturstudie om automatiserade bibliotekskataloger för barn*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid bibliotekshögskolan i Borås, nr 1998:37.
- Modigh, Birgitta, "Göken lever vidare", *Biblioteksbladet* 1993:3 s. 84.
- Nacka stadsbiblioteks hemsida, om Diesilverkstadens bibliotek: <http://www.nacka.se/default/PlatsID.2167/vis.1>.
- Olsson, Annika & Olsson, Kerstin, *Alternativ hylluppställning: En undersökning av hylluppställning och biblioteksmiljö på Västerviks stadsbibliotek*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap framlagd vid bibliotekshögskolan i Borås, nr 2002:33.
- Pejtersen, Annelise Mark, *Klassifikation av skönlitteratur* (Danmarks Biblioteksskole 1978).

- Primas Engelsk-Svenska ordbok* (Stockholm 1988).
- På barns och ungdomars villkor: Svensk Biblioteksförnings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet*, Specialgruppen för barnbiblioteksverksamhet, svensk Biblioteksförning (Stockholm 2003) (Rekommendationerna finns att ladda ned från svensk Biblioteksförnings hemsida under Specialgruppen för barnbibliotek: <http://www.biblioteksforeningen.org/>).
- Rowley, Jennifer & Farrow, John, *Organizing Knowledge: An Introduction to Managing Access to Information* (3 uppl) (Aldershot 2000).
- Rydsjö, Kerstin, "Barnspåret i backspegeln" i *Barnspåret: idébok för bibliotek* (Lund 1994) s. 15–25.
- Rydsjö, Kerstin, "Ge mig en bra bok om verkligheten!" i *Barnspåret: idébok för bibliotek* (Lund 1994) s. 79–85.
- Rydsjö, Kerstin, "Referensarbete för barn – en litteraturöversikt" i *Barn frågor – kan biblioteket svara?* (Stockholm 2000) s. 15–32.
- Sapiie, Jacquelyn, "Reader-Interest Classification: the User-Friendly Schemes" *Cataloging and classification quarterly*, vol 19, 1995:3–4, s. 143–155.
- Solomon, Paul, "Children's Information Retrieval Behavior: A Case Analysis of an OPAC" *Journal of the American Society for Information Science*, vol 44 nr 5 s. 245–264 (1993).
- Tamm, Maare, *Barnets tankevärld* (Göteborg 1979).

Bilagor

Bilaga 1: Intervjumall

Hur länge har du arbetat här?

Hur många bibliotekarier arbetar här?

Hur har ni funderat runt hylluppställning?

Har ni förändrat något? På vilket sätt och varför?

När började ni ändra i hylluppställningen?

Hur resonerade ni kring detta?

Hur har ni valt ut vilka kategorier som ska brytas ut inom skönlitteraturen?

Nackdelar/Fördelar med utbrutna kategorier inom skönlitteratur?

Märker ni skönlitterära böckerna på något sätt?

Samarbetar ni med andra bibliotek om de här frågorna?

Behövs ett nytt klassifikationssystem för barn?

Uppstod det några problem eller konflikter i arbetet? Hur löstes dem?

Vad tycker den övriga personalen?

När du som bibliotekarie söker en bok går du först till hyllan eller katalogen?

Skulle du vilja ändra på något? Vad?

Har ni någon policy när det gäller referensamtal, hjälp eller hjälp till självhjälp?

Har ni någon biblioteksundervisning för barn?

Uppfattar du det som att barnen har lättare att hitta med detta system?

Uppfattar du det som att barnen har blivit mer självständiga i sitt sökande?

Är det önskvärt att barnen blir mer självständiga i sitt sökande?

Får bibliotekarien en annan roll?

Lägger ni in egna ämnesord?

Vilken betydelse har ämnesorden för barn / vuxna / bibliotekarierna?

Använder barnen katalogen?

Bör katalogen barnanpassas?

Bilaga 2: Klasser och kategorier

SAB-systemet

- A** Bok- och biblioteksväsen
- B** Allmänt och blandat
- C** Religion
- D** Filosofi och psykologi
- E** Uppfostran och undervisning
- F** Språkvetenskap
- G** Litteraturvetenskap
- I** Konst, musik, teater och film
- J** Arkeologi
- K** Historia
- L** Biografi med genealogi
- M** Etnografi, socialantropologi och etnologi
- N** Geografi
- O** Samhälls- och rättsvetenskap
- P** Teknik, industri, och kommunikationer
- Q** Ekonomi och näringsväsen
- R** Idrott, lek och spel
- S** Militärväsen
- T** Matematik
- U** Naturvetenskap
- V** Medicin
- X** Musikalier

Sollentuna bibliotek

- A** Böcker, bibliotek & att skriva
- B** Blandade fakta
- C** Religion
- D** Tankar och känslor
- E** Att lära sig
- F** Språk
- G** Om böcker och författare
- I** Konst, byggnader, att teckna & måla
- J** Alla böcker omklassade till K.2
- K** Historia
- L** Särskilda människor & släktforskning
- M** Samer och andra folkslag
- N** Länder
- O** Samhället
- P** Teknik och uppfinningar
- Q** Pengar och frimärken
- Qca** Mat
- Qcc** Att sy & sticka, annat handarbete
- Qcg** Så gör man, på fester & andra ställen
- R** Blandad sport
- S** Vapen
- T** Matematik
- U** Naturvetenskap & experiment
- V** Kroppen
- X** Sångböcker & noter

Sala stadsbibliotek

E, P, Q, B, O Barn, Samhälle och skola
A, G, P Litteratur
J, K, N Historia
F, N, K, M Sverige
N, K Afrika
N, K Amerika
N, K Asien
R, P Lek och spel
R Leksaker
P Hobby
C, M Tro och sed
E, I, X Musik
I Konst, Teater
H.02 Pjäser
D, E, V, O, Hcf, Hcg Människan
Ud Urtiden
U Naturvetenskap
P, U Experiment
P, M Teknik
L, O, Ue, Uf, Uh Naturen
Q Hus och hem
Q Husdjur
Ug Vilda djur
Ugf Vilda djur Däggdjur
Ugg Vilda djur Fåglar
Ugh Vilda djur Kräldjur
Ugi Vilda djur Fiskar, delfiner, groddjur
Ugj Vilda djur Insekter

Dieselvekstadens bibliotek

J, K, N, B, Q, A Länder/Historia
B, O Samhälle
B, D Filosofi
C Religion
E Undervisning
F Språk
A, B, G Litteraturkunskap
N Nackasamling
N Stockholmiana
P, Q, U Djur, natur, miljö
U Hem/trädgård
R Idrott/motion
R Lek/hobby
M Etnografi
T Matematik
U Naturvetenskap
V Medicin
V Kropp & hälsa
V Sex & samlevnad
D, V Böcker om barn
C, D, G, I, L, R Biografier
I Musik/konst
I Film/teater
P, R, S Teknik/motor
A, P, Q Datahylla

